

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นครปฐมเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งซึ่งเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยทวารวดีเพราะเป็นราชธานีที่สำคัญติดต่อกับชาติที่มีความเจริญตั้งแต่โบราณ เช่น จีน อินเดีย ชาว รวมทั้งมีความสำคัญทางพุทธศาสนา มีหลักฐานทางโบราณคดีเชื่อว่าศาสนาพุทธและอารยธรรมอินเดียได้แผ่ขยายเข้ามาที่จังหวัดนครปฐมเป็นแห่งแรก โดยสันนิษฐานจากองค์พระปฐมเจดีย์และ โบราณวัตถุที่ค้นพบหลักฐานสำคัญที่ทำให้เชื่อว่านครปฐมเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรทวารวดีคือ พระธรรมจักรทำด้วยศิลาสลักลอยหลาย กวางทำด้วยหิน รูปปั้นดินเผา รูปจำหลัก สรูปทรงโอคว่ำแบบประเทศอินเดีย พระธรรมคาถาเขียนมาเป็นภาษามคธ ต่อมาในสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าให้ตั้งเมืองที่ตำบลท่าช้างริมแม่น้ำนครไชยศรีและให้ชื่อว่านครปฐม มีชนชาติต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น ต่อมาเกิดความแห้งแล้งในเมืองนครปฐมเพราะกระแสน้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเปลี่ยนเส้นทาง ประชาชนจึงอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ริมน้ำและสร้างเมืองใหม่ขึ้นชื่อว่านครชัยศรี ตัวเมืองนครปฐมเดิมจึงอยู่ในสภาพกร้างว่างเปล่าถูกทอดทิ้งหลายร้อยปี จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์จึงโปรดให้ก่อเจดีย์ทรงลังกาครอบพระเจดีย์องค์เดิม ทรงให้ขุดลอกคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชาเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำระหว่างกรุงเทพฯ กับนครปฐม นอกจากนี้ยังทรงเปลี่ยนชื่อเรียกเดิมจากพระปฐมเจดีย์ เป็น “พระปฐมเจดีย์” (ขนิษฐา ณ บางช้าง, 2526, หน้า 6-18)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูประบบการปกครองแบบใหม่ขึ้นในสยามเรียกว่า “การปกครองระบบเทศาภิบาล” เมืองนครชัยศรีได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นมณฑลเมื่อ พ.ศ. 2438 โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองนครไชยศรี ตำบลท่าช้าง มาอยู่ ณ บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ มีการวางผังเมืองสร้างอาคารขึ้นหลายแห่ง มีถนนหลายสายทำให้ผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น จนกลายเป็นตัวเมืองนครปฐมอยู่จนถึงปัจจุบัน ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประดับกระเบื้องเคลือบสีเหลืองล้อมรอบองค์พระและอัญเชิญพระร่วงโรจนฤทธิ์ไปประดิษฐานไว้ด้านหน้าองค์พระปฐมเจดีย์ ต่อมาใน พ.ศ. 2456 ได้โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองนครชัยศรี เป็น เมืองนครปฐม จนถึง พ.ศ. 2476 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงยุบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล นครปฐมจึงเป็นจังหวัดมาจนปัจจุบัน (ศิริพร กิตติสุขเจริญ, 2543, หน้า, 30-31)

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวไว้ในหนังสือได้ร่มพระปฐมเจดีย์: วิถีถิ่นนครปฐมว่า เมืองนครปฐมโบราณเป็นเมืองที่สำคัญถึงขั้นเป็นราชธานีของแคว้นโคแคว้นหนึ่งในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่มีความเจริญตั้งแต่ราว พ.ศ. 1200 จนถึง 1700 ที่ว่านครปฐมเป็นเมืองใหญ่ด้วยสาเหตุคือ

ประการแรก ในทางภูมิศาสตร์เมืองนครปฐมตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมที่ติดต่อได้ทั้งทางทะเลกับหัวเมืองภายในบริเวณ โดยรอบของเมืองเป็นที่ลุ่มทำการเพาะปลูกได้ดี

ประการที่สอง เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน อันแสดงให้เห็นถึงความหนาแน่นของประชากร

ประการสุดท้าย มีโบราณสถานและโบราณวัตถุขนาดใหญ่ที่สร้างด้วยฝีมือช่างชั้นสูง อันแสดงให้เห็นถึงระดับความเจริญของบ้านเมืองเป็นอย่างดี (มาลี แดงดอกไม้, 2542, หน้า 28)

ด้วยความเป็นราชธานีที่เก่าแก่มากตั้งแต่สมัยทวารวดี นครปฐมจึงประกอบด้วยประชากรหลากหลายเชื้อชาติที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินกลายเป็นชาวจังหวัดนครปฐมปัจจุบัน ประชากรในจังหวัดนครปฐมสามารถจำแนกเชื้อชาติได้ดังนี้ เขมร ลาว มอญ จีนและคนไทย นครปฐมมีพัฒนาการทางสังคมและประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ ทวารวดี อูรุษยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีความสำคัญในด้านการเป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารและกลุ่มชนที่เป็นเชลยสงคราม ความหลากหลายทางเชื้อชาติก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกลายเป็นวัฒนธรรมที่หลากหลายมีการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มตน ปัจจุบันนครปฐมมีกลุ่มชนที่อาศัยอยู่หนาแน่น นอกจากชาวไทยพื้นเมืองและชาวจีนแล้วยังประกอบด้วยชาวไทยเชื้อสายเขมรซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าย้ายเข้ามาเมื่อใด ปัจจุบันมีครัวเรือนประมาณ 30 ครัวเรือน อยู่ในท้องที่บ้านเขมร ตำบลวัดแค อำเภอนครชัยศรี ชาวลาวโซ่งหรือไททรงดำ โดยเฉพาะที่บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน มีประชากรอยู่หนาแน่นส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และเขตอำเภอเมืองตั้งชุมชนใหญ่บริเวณวัดประธานาถหรือวัดโคกแขก ชาวมอญที่อพยพเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารอันเนื่องมาจากเกิดศึกสงครามกลางเมืองในพม่า ต่อมาได้ขยับขยายพื้นที่ออกมาจากจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานีมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลนและในตัวเมืองนครปฐมยังคงปรากฏหมู่บ้านมอญอยู่หลายครัวเรือน ส่วนชาวลาวเวียงสันนิษฐานว่าอพยพพร้อมกับลาวโซ่ง ปัจจุบันตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ที่บริเวณริมแม่น้ำใกล้วัดกลางคูเวียงที่อำเภอนครชัยศรีและบริเวณวัดศิระชะทองส่วนชาวไทยยวนได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านท่าเสาอำเภอกำแพงแสนและกลุ่มลาวครั้งซึ่งเป็น

ลาวกลุ่มใหญ่ที่สุดที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะที่อำเภอดอนตูม ซึ่งน่าจะเป็นชาวลาวกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในจังหวัดนครปฐมเป็นกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองหลวงพระบาง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 โดยมาลงหลักปักฐานอยู่ที่ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม ต่อมาในรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ก็ได้กวาดต้อนชาวลาวเข้ามาในประเทศอีกครั้งหนึ่ง โดยให้มาร่วมกับลาวกลุ่มเดิมที่ตำบลห้วยด้วนส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งแยกย้ายกันไปอยู่ในจังหวัดใกล้เคียง เช่น สุพรรณบุรี กาญจนบุรี เป็นต้น ปัจจุบันยังมีคนไทยเชื้อสายลาวครั้งอาศัยอยู่ที่ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม สิ่งที่ยังบอกให้เห็นถึงความเป็นลาวครั้งที่ชัดเจนที่สุดของกลุ่มนี้ก็คือการใช้ภาษาที่ยังมีการใช้อยู่ในปัจจุบัน (ศิริพร กิตติสุขเจริญ, 2543, หน้า 47-52)

แม้ว่าลาวครั้งจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอดอนตูมอย่างหนาแน่นแต่กลับเป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจหรือมีคนรู้จักมากนัก ทั้งที่เป็นกลุ่มที่มีการรักษาประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของตน อนุรักษ์และสืบทอดสืบลูกหลานกันมาอย่างเคร่งครัดและเหนียวแน่น มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มเป็นหมู่ มีอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นของตนเอง ท่ามกลางชุมชนอื่นที่ต่างวัฒนธรรมแต่สามารถดำรงชีวิตผสมผสานถ่ายโยงร่วมกันได้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้อย่างลงตัว

จากการสำรวจพบว่า ชาวลาวที่อาศัยอยู่ที่อำเภอดอนตูม มี 4 กลุ่ม คือ กลุ่มลาวโซ่ง ลาวเวียง ลาวครั้งและลาวซี้ได้ คนทั่วไปมักเรียกลาวกลุ่มนี้รวม ๆ ว่า ลาวโซ่ง (ไทยทรงดำ) แท้จริงแล้วจากการศึกษาพบว่า อำเภอดอนตูม หาได้มีประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลาวโซ่งตามที่เข้าใจไม่แต่เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ที่ปะปนอยู่กับกลุ่มคนไทยและคนจีนเพียงเล็กน้อยของพื้นที่เท่านั้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลาวครั้งและมีจำนวนมากกว่ากลุ่มลาวโซ่ง ลาวครั้งเป็นกลุ่มคนไทยลาวกลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพมาด้วยเหตุผลทางการเมือง ถูกกวาดต้อนมาจากแถบเทือกเขาภูคัง (จากการศึกษาแผนที่โบราณพบเมืองคังหรือเมืองภูคังอยู่ระหว่างเมืองหลวงพระบางและเมืองไชยบุรี และหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวถึงเมืองภูคังว่าตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่กองทัพไทยเคยยกไปตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อสงครามกับเวียดนามในสมัยรัชกาลที่ 3) ซึ่งเข้าใจว่าเรียกชื่อตามถิ่นฐานบ้านเมืองเดิมเหมือนกับลาวพวนที่เรียกตัวเองว่าลาวพวนเพราะมาจากเมืองพวน หรือลาวเวียงเรียกตัวเองว่าลาวเวียงเพราะมาจากเมืองเวียงจันทน์) เมืองหลวงพระบางประเทศลาว ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และยึดได้สำเร็จเมื่อวันที่ 3 เดือน 10 ปีจอ จุลศักราช 1141 (พ.ศ. 2322) ครั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปปราบเมืองล้านช้าง (สีลา วีระวงส์, 2539, หน้า 151) ซึ่งในขณะนั้นกองทัพไทยได้กวาดต้อนกลุ่มลาวเวียง ลาวโซ่ง ลาวพวน จำนวนหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่

ตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อให้มีประชากรหนาแน่น สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่หัวเมืองชั้นใน ภาคกลางโดยให้ลาวโง่งไปอยู่เพชรบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี ส่วนลาวเวียงให้อยู่สระบุรี ลพบุรี นอกจากนี้ยังได้กวาดต้อนครัวลาวภูคังให้มาตั้ง อยู่ในเมืองนครชัยศรีแทนพื้นที่ว่างเปล่าและเพื่อให้มาทำนาช่วยกองทัพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กลุ่มลาวเหล่านี้ซึ่งประกอบด้วยลาวโง่ง ลาวเวียง ลาวตี ลาวพวนและลาวครั้ง ในพ.ศ. 2358 เจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ส่งคร้าลาวเมืองภูคังลงมา กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งชุมชนอยู่ที่เมืองนครชัยศรี พร้อมทั้งพระราชทานสิ่งของสำหรับปลูกบ้านเรือนได้แก่ ไม้ จากและผู้คนไปช่วยปลูกเรือนด้วย (บังอร ปิยพันธ์, 2541, หน้า 89-90) นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานการกวาดต้อนครัวลาวจากเมือง หลวงพระบางมาพักตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น ครัวที่กวาดต้อนมาจากเมืองเลย เมืองลม (เมืองหล่ม สัก) เมืองแก่นท้าว เมืองปากลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียงและเมืองภูคัง มีทั้งชายฉกรรจ์ ครัวผู้หญิง เด็ก พระสงฆ์ เณร รวมทั้งสิ้นประมาณหนึ่งหมื่นหกพันเศษคน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่กับพวกที่เคยส่งไปอยู่ก่อนแล้ว (บังอร ปิยพันธ์, 2541, หน้า 62)

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าผู้คนที่กวาดต้อนมานั้น ได้มารวมไว้ที่เมืองนครชัยศรีเป็น ส่วนใหญ่ เมื่อจำนวนคนเพิ่มมากขึ้นจึงมีการขยายที่อยู่อาศัยยังพื้นที่ใกล้เคียงเช่น อำเภอคอนตุม อำเภอกำแพงแสน อำเภอเมือง บ้านสามควายเผือก บ้านรางมะเดื่อและบ้านโพรงมะเดื่อ กลุ่มลาว ในอำเภอดอนตุมมีความหลากหลายเช่น ลาวโง่ง (ไททรงดำ) ลาวซี้ใต้ ลาวครั้ง (ลาวภูคัง) โดยเฉพาะกลุ่มลาวครั้งเป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยมีใครรู้จักมากนัก ลาวครั้งอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอดอนตุม เกือบทุกหมู่บ้าน เช่น บ้านลำไยเสา บ้านทุ่งสีหลง บ้านลำเหย บ้านรางมูก บ้านหนองบอน บ้านใหม่ปากแคว บ้านภูมี บ้านทุ่งพิชัย บ้านเลาเต่า บ้านดอนเกะแระ บ้านสระสี่เหลี่ยม บ้านดอนรวก บ้านหลวง บ้านหนองกะพี้ บ้านกงลาด บ้านทุ่งผักกูด เป็นต้น โดยเฉพาะบ้านทุ่งผัก กูดและบ้านกงลาด ในตำบลห้วยด้วนประชากรในพื้นที่เป็นลาวครั้งร้อยละ 99 (องค์การบริหาร ส่วนตำบลห้วยด้วน, 2554)

ในการศึกษาครั้งนี้จึงเน้นในด้านวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อพิธีกรรมของลาวครั้งและ การปรับเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน โดยเน้นพื้นที่หลักที่ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ข้างเคียง ได้แก่ ตำบลดอนรวก ตำบลห้วยพระ ตำบลบ้านหลวงและตำบลลำเหยในอำเภอดอนตุม จังหวัดนครปฐม จากการศึกษเบื้องต้นพบว่าการดำรงชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ของลาวครั้งตำบลห้วยด้วน และพื้นที่ใกล้เคียง คือตำบลดอนรวก ตำบลบ้านหลวง ตำบลลำเหย ตำบลห้วยพระ ยังคงรักษาภู จารีตประเพณีดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นและยังคงมี

การปฏิบัติอยู่แม้ว่าบางพื้นที่จะรับเอาวัฒนธรรมของสังคมไทยที่อยู่รอบข้างมาผสมผสานปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มอย่างลงตัว แต่ถึงกระนั้นก็ตามทางด้านความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีที่ลาวครั้งปฏิบัติทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวมที่เกี่ยวกับชีวิตในรอบปี แล้วพบว่าลาวครั้งตำบลด้วยด้วนยังคงประกอบกิจประเพณีตามแนวสืต 12 คอง 14* เหมือนกับหมู่บ้านในภาคอีสานทั่วไป

ความเชื่อที่ลาวครั้งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเหนียวแน่นคือ ความเชื่อเรื่องผีเจ้านาย หรือปู่เสี้ยย่าเสี้ยและผีเทวดาประจำบ้าน เชื่อว่าผีทั้งสองประเภทเป็นผีบรรพบุรุษที่ลาวครั้งให้ความเคารพนับถือและยังคงมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีทุกปี นอกจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษแล้วลาวครั้งยังคงมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและตามจารีตประเพณีในรอบปีทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและส่วนรวม ความเชื่อดังกล่าวได้แก่ ความเชื่อเรื่องขวน ลาวครั้งเชื่อว่าเหตุการณ์ที่ทำให้ผู้นั้นตกใจจนทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยอาการต่าง ๆ นั้นเกิดจากไม่มีขวัญคอยคุ้มหัว ซึ่งอาจหายไปช่วงใดช่วงหนึ่ง เช่นการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ การเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเป็นต้น การแต่งแก้หรือการสะเดาะเคราะห์ คือการนำผู้ที่เชื่อว่าไม่มีขวัญคุ้มหัวเข้าประกอบพิธีกรรมด้วยการจัดเครื่องเช่น ไหว้หลัก ห่อน กระทงเก้าห้อย พาสมมาและเครื่องค้ายอื่น ๆ ให้กวนทำพิธีแต่งแก้คือทำหรือแก้ให้ดีขึ้น การตอกหลักปี ชาวลาวครั้งนิยมประกอบพิธีตอกหลักปีให้กับผู้สูงอายุที่ถูกทำนายทายทักว่าชะตาขาดด้วยการจัดเครื่องเช่น ไหว้และอุปกรณ์เช่น ไม้คำโพธิ์ กระทงเก้าห้อย เจดีย์ทราย ให้มีจำนวนมากกว่าอายุของผู้เข้าพิธี เป็นพิธีที่ใช้ทั้งพระและหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีเชื่อว่าเป็นการต่ออายุ การบะหรือการบนบานกราบไหว้ต่อผีเจ้านายและผีเทวดา เป็นการร้องขอต่อรองตงปกปกป้องรับคำไว้กับหมอผีเจ้านาย ย้ำว่าหากการบนครั้งนั้น ๆ ประสบความสำเร็จก็จะมอบของที่ได้ออกกล่าวไว้ เช่น ลูกหลานเดินทางไกลไกล การสอบเข้าทำงาน ของหายตลอดจนเจ็บไข้ได้ป่วย บุญกลางบ้านหรือบุญชำระ ล้างสิ่งไม่ดี วิญญาณชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านนิยมประกอบพิธีกรรมหลังจากเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงผีเจ้านาย ด้วยการนิมนต์พระสวดมนต์เย็นบริเวณที่เชื่อว่าเป็นใจกลางของหมู่บ้านรุ่งขึ้น

*สืต มาจากจารีตสืตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทั้งสิบสองเดือน ส่วนคอง (ครรรลอง)

นั้นหมายถึง แนวทางหรือช่องทางในการประพฤติ ปฏิบัติตัวของบุคคล 14 ประการ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามแบบฉบับของชาวลาว คำว่า จารีต หมายถึง จรรยาทางสังคมหากใครฝ่าฝืนจะมีความผิด เรียกว่าผิดสืต สังคมจะตั้งข้อรังเกียจ (ไพฑูรย์ มีกุล และคณะ, 2539, หน้า 23) ซึ่งลาวครั้งตำบลด้วยด้วนยังคงยึดถือปฏิบัติ (บางครอบครัวที่ลูกหลานได้รับการศึกษาในระบบสมัยใหม่ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง)

ชาวบ้านนำอาหารคาวหวานถวายพระ ต่อจากนั้นชาวบ้านนำตะกร้า หรือกระถางสามเหลี่ยมคางหมู ใช้ดินเหนียวปั้นเป็นรูปคน สัตว์ ไส้กระถางคางหมูพร้อมข้าวดำ ข้าวแดง ขนมะพร้าว พริก หอม กระเทียม เกลือ และอาหารสด สำหรับเซ่นผีนำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งนอกหมู่บ้าน สัตว์นั้นเชื่อกันว่าเป็นการส่งค่าหัวแทนสมาชิกในครอบครัวและสัตว์เลี้ยง แล้วจึงประกอบพิธีเสียเคราะห์เสียเจ็ญ คือการพิธีปิดเสียดัญไร ต่อชะตาหมู่บ้าน ผูกดวงให้หมู่บ้านและลูกบ้านทุกคน เชื่อว่าจะทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข การผัดผีเสียผี ลาวครั้งเชื่อว่า การผัดผีเป็นการกระทำที่ไม่ให้ความเคารพยำเกรงต่อผีที่ให้ความคุ้มครองหัวคุ้มตัวผู้นั้น โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่ถูกเนื้อต้องตัวหรือทำผิดธรรมเนียมปฏิบัติถือว่าเป็นการกระทำที่ผัดผีจะต้องจัดเครื่องเช่น ไห้ว เพื่อทำพิธีเสียผีและขอขมาต่อหน้าหอเจ้านายหรือต่อหิ้งผีเทวดาถือว่าเป็นการแบ่งผีแกงเสือนคือการทำให้ถูกต้องให้ดีขึ้น การมีสมาชิกเพิ่มขึ้นใหม่ในครอบครัวพ่อแม่จะต้องจัดเครื่องเช่น ไห้วนำเด็กไปประกอบพิธีขึ้นผีหรือเข้าเป็นผีเดียวกันกับพ่อแม่ เพื่อให้ผีแต่ละฝ่ายรับและให้การคุ้มครองปกป้องรักษาลูกเผือกกันเทียบคนใหม่ เพื่อเข้าเป็นลูกเผือกกันเทียบของผีเจ้านายหรือผีเทวดาตามเชื้อสายตระกูลพ่อแม่การเป็นลูกเผือกกันเทียบ (ลูกเผือกกันเทียบ คือผู้ที่ทำพิธีเข้าผีหรือขึ้นผีแล้วจะต้องปฏิบัติตามกฎ ข้อห้ามของการนับถือผีเจ้านายหรือผีเทวดา เชื่อว่าผีจะได้รับการคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้ปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุข)

หมู่บ้านลาวครั้งจะสร้างหอผีเจ้านายจำนวน 7 หลังไว้ที่ใจบ้านคือพื้นที่ที่ผีเจ้านายเลือกหรือชี้จุดไว้ขณะมีกรเข้าทรงผีเจ้านาย (ใจบ้าน ชาวล้านนาเรียกว่า เลื้อบ้าน ชาวปะหล่องเรียกว่า ใจบ้าน ชาวล้านนาเชียงใหม่เรียกว่า อินทขิลหรือ สะดือเมือง หมายถึงสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางหมู่บ้าน (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2538, หน้า 21) หอผีเจ้านายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวลาวครั้ง ขณะเดียวกันครอบครัวใดที่นับถือผีเทวดาก็จะสร้างหิ้งให้ผีเทวดาสถิตอยู่มุมห้องชั้นบนของบ้าน ใดบ้านหนึ่งที่มีการสืบต่อตามบรรพบุรุษฝ่ายหญิงเพื่อคอยปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานในตระกูลให้อยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายอันตรายต่างๆซึ่งเป็นสถานที่หวงห้ามคนที่ไม่นับถือผีต่างคนต่างเข้าไปบริเวณนี้ถือว่าผัดผี (ผัดผี เป็นการทำผิดกฎ ข้อห้ามเรื่องการนับถือผีระหว่างชายหญิง เช่น ลักลอบได้เสียก่อนแต่งงาน ชายหนุ่มหญิงสาวหนีไปด้วยกันหรือชายหนุ่มพาผู้หญิงมาค้างคืนที่บ้านตลอดจนการจับมือถือแขน) ของตระกูลนั้น ๆ พ่อแม่จะต้องจัดเครื่องเช่น ไห้วมาทำพิธีขอขมารับผัดต่อผีนั่น ๆ เรียกว่า การเสียผี ลูกหลานลาวครั้งทุกคนจะให้ความสำคัญความเคารพต่อผีบรรพบุรุษไม่ต่างจากพิธีการอื่น ๆ ในพิธีแห่นาค กวนหรือผู้ประกอบพิธี (เชื่อว่ากวนคือผู้ติดต่อสื่อสารกับผีเจ้านายได้) ต้องนำเจ้านาคไปทำพิธีขอขมาและขอลาบวชบริเวณหอเจ้านายเพื่อบอกกล่าวให้ผีเจ้านายรับทราบว่าคุณหลานบ้านนั้น ๆ มาขอขมาและขอลาบวชเป็นระยะเวลาที่วันช่วงที่บวชนั้นจำวัดอยู่ที่วัดไหนเพื่อให้ผีเจ้านายช่วยปกป้องรักษา เช่นเดียวกับพิธีแต่งงานซึ่งลาวครั้งเรียกว่าเอาหัวเอาเมีย ก่อนถึงวันแต่งงานพ่อแม่ต้องจัดเครื่องเช่น

ไหว้ขึ้นหมากขึ้นพลูเพื่อทำพิธีชื้อบ่อนชื้อเล่า ด้วยการจัดเครื่องเช่นไหว้ บอกกล่าวให้ผีเจ้านายและผีเทวดารับรู้ว่าครอบครัวจะรับคนนอก ที่มีใช้นับถือผีเดียวกัน เข้ามาอยู่ในบ้านเสมือนเป็นการชื้อที่หลับที่นอนให้เขยหรือสะใภ้เข้ามาพักอาศัยในบ้านที่บริเวณหอเจ้านายหรือหิ้งเทวดาก่อนแล้วจึงจัดพิธีแต่งงาน ได้มีละนั้จะถือว่าเป็นการผิดผี วันประกอบพิธีช่วงเช้ากวาดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ด้วยการอำหุดิบ วางบนใบตองจำนวน 11 ที่ เพื่อทำพิธี “จ้่า” (ขออนุญาต) บอกกล่าวผีเจ้านายให้รับทราบถึงการจัดงาน ในวันนั้น ๆ ส่วนแม่เจ้าเรือนผู้ดูแลหิ้งเทวดาที่มีลูกหลานบวชหรือแต่งงานก็จะต้องขึ้นขัน 5 นวิลเกล้าเพื่อบอกกล่าวของนับถือเช่นกัน

ด้านวัฒนธรรมประเพณีทั้งส่วนรวมและส่วนตัวในรอบปีลาวครั้งก็ยังคงมีการปฏิบัติสืบสานมาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันเช่น ประเพณีการแห่หางทุง (รง) สงกรานต์ของลาวครั้งเป็นการตกแต่งผืนผ้าทอ สือหรือจีวรพระด้วยดอกไม้สดหรือดอกไม้แห้ง เมื่อแห่เสร็จแล้วจะนำไปผูกติดกับส่วนปลายคันรงซึ่งทำจากไม้ไผ่ยกคันรงขึ้นใกล้พื้นดิน พื้นที่ใดที่มีลาวครั้งอาศัยอยู่จะจัดพิธีแห่หางรง ที่บ้านด่านเมืองห้วยชายแขวงบ่อแก้ว ในประเทศลาว (หลวงพระบางในอดีต) ก็พบว่า มีประเพณีการแห่หางการสงน้ำพระ สงน้ำให้ญาติผู้ใหญ่ สงน้ำจิตดีใส่กระดูกการทำบุญขอขมาหากคนตายเหมือนกับลาวครั้งในพื้นที่เช่นกัน) พิธีแห่หางรงหรือลาวครั้งเรียกว่าผ้าป่าลาว มีการจัดงานเพื่อหาปัจจัยเข้าวัดปฏิบัติสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน พิธีรับมานข้าว (มานหมายถึงห้อง) คือการรับขวัญข้าวด้วยการจัดเครื่องเช่นไหว้อาหารคาวหวาน ขนม ของเปรี้ยวของหวาน ไปทำพิธีที่ทุ่งนา พิธีเรียกขวัญข้าวเป็นพิธีที่เกิดขึ้นหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเป็นการเก็บเมล็ดข้าวที่ตกหล่นอยู่ทุ่งนาแล้วเชิญตะกร้าหาบจากนามาขึ้นยุงที่บ้าน พิธีได้น้ำมันหรือลาวครั้งเรียกว่าได้น้ำมัน ด้วยการคว้นด้วยให้เป็นรูปของดินกา สำหรับใช้จุ่มลงในน้ำมันมะพร้าวเชื่อว่าเป็นการเพิ่มแสงสว่างให้กับชีวิตและกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ที่เป็นหลักธรรมทางศาสนา รวมถึงการละเล่นพื้นบ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์เช่นการเล่นผีลอบ ผีนางกวักด้วยการจัดเครื่องเช่นไหว้ที่เชื่อว่าผีลอบไปบวงสรวงอันวอนและร้องเชิญให้มาร่วมเทศกาลสงกรานต์ด้วยการนำภาชนะที่ใช้ในการประกอบอาชีพมาเป็นวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเล่น เช่น สากคำข้าวจะต้องเป็นของพ่อหม้าย และต้องใช้วิธีขโมยมาเท่านั้นเชื่อว่าผีลอบ เมื่อพี่เลี้ยงกล่าวคำเชิญผี ผีจะลงมาเล่นด้วยอย่างง่ายดาย โดยผู้เล่นสองท่านซึ่งเรียกว่าพี่เลี้ยงจะต้องนั่งอยู่ภายในสากคำข้าวสองอัน ผนวกเข้ากับท่วงทำนองจังหวะเสียงพิณเสียงแคนประกอบคำร้องเชิญให้ผีลง (การลง คือ การทำให้ลอบหรือกวักเกิดการเคลื่อนไหว) ด้วยสำเนียงภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลาวครั้งเพื่อให้ผีนางกวักร่วมพิธีเสียงทวยรักษาอาการเจ็บป่วยและพบปะลูกหลานตามความเชื่อโบราณก็ยังคงมีการละเล่นอยู่จนปัจจุบัน

โดยภาพรวมเห็นว่า ลาวครั้ง ตำบลห้วยดวนและพื้นที่ใกล้เคียงในอำเภอคอนตูม เช่น ตำบลดอนราก ตำบลห้วยพระ ตำบลบ้านหลวงและตำบลลำเหย ยังมีความเชื่อเรื่องผีและประกอบ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีมาอย่างต่อเนื่องด้วยความเชื่อว่าผีทั้งสองฝ่ายที่ตนนับถือจะให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาครอบครัวให้แคล้วคลาดปลอดภัยในการดำรงชีวิตและยังเชื่อว่ามีอำนาจเหนือวิญญาณทั้งหลายจึงสามารถควบคุมความประพฤติของชาวบ้านให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ผิดผิดคิดรอยประเพณีของคนส่วนรวม ขณะเดียวกันการประกอบพิธีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่คลอดจนกระทั่งเสียชีวิตและพิธีในรอบปี ก็ยังคงได้รับการถ่ายทอดเพื่อดำรงอยู่ตามความเชื่อของบรรพบุรุษสืบต่อกันมาปัจจุบัน ดังที่ ชวัช ปุณโณทก (2530, หน้า 5) กล่าวถึงความเชื่อที่ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับ อันเกิดอยู่ในจิตใจสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสิ่งอื่น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้เรียกว่า ความเชื่อ

สาระสำคัญในความเชื่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติก็คือ ความเชื่อในพลังแห่งอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรก็ได้ในจักรวาลและพลังแห่งอำนาจดังกล่าวนี้ คือสิ่งที่ควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนั่นเอง ทำให้เกิดสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อสองอย่างคือ ศาสนาและไสยศาสตร์ อย่างแรกเป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เช่น การกราบไหว้เคารพเชื่อถือนและอ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง อย่างหลัง เป็นความเชื่อที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เสมือนกับการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536, หน้า 28) ความเชื่อจึงเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดความรู้และประสบการณ์ให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ตามมา ลาวครั้งเป็นสาวอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความเคารพและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เรียกว่า “ผี” นั่นก็คือเป็นกลุ่มที่ยังคงมีการนับถือผีอย่างเคร่งครัดขณะเดียวกันก็ให้ความเคารพศรัทธาประเพณีปฏิบัติตามหลักแบบแผนความเชื่อทางพุทธศาสนา มีความเชื่อเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ เวนกรรมสืบเนื่องกันมาเป็นชั่วอายุ วัตถุประสงค์ร่วมกันทางด้านจิตใจอีกสถานที่หนึ่งของลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อใช้ในการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาของชุมชนควบคู่ไปกับการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ดังที่ ชัดติยา วรรณสูตร (2536, หน้า 203) กล่าวถึง การอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิความเชื่อวิญญาณและศาสนาพราหมณ์ว่า คนทั่วไปมักรู้สึกว่าการบูชาพุทธศาสนานั้นเป็นส่วนรวมของความเชื่อต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์และลัทธิเชื่อวิญญาณผสมผสานกันเข้ากับหลักปรัชญาของพระพุทธเจ้าและรูปพิธีกรรมต่าง ๆ

ด้วยเหตุที่สังคมลาวครั้งยังคงเคร่งครัด มิได้ทอดทิ้งอัตลักษณ์ของตนซึ่งเป็นลักษณะจำเพาะกลุ่มกัน ได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา บาป บุญ คุณ โทษ ภาษาและรูปแบบของวัฒนธรรม

ประเพณี พิธีกรรมและเชื่อถือในสิ่งลึกลับ โดยเฉพาะในความเชื่อเรื่องผี พบว่าลาวครั้งให้ความนับถือผี 2 ประเภทที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย นั่นก็คือการนับถือผีบรรพบุรุษ (Ancestor worship) หรือผีเจ้านายและผีเทวดาหรือผีบ้านผีเรือนผีต้นตระกูล ซึ่งเป็นของรักษาเป็นผีที่มีคุณงามความดี ช่วยปกป้องกันคุ้มครองลูกหลานลาวครั้งให้อยู่เย็นเป็นสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนได้หากความเคารพยำเกรง ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งคือผีร้ายที่ทำให้เกิดโทษ เกิดความเจ็บป่วย ดังที่ สिरาพร จิตะฐาน (2533, หน้า 5) กล่าวว่า ผีเป็นความเชื่อที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นผู้ทำให้เกิดภาวะหรือสถานการณ์หรือช่วยให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น กล่าวคือ ความกลัวและความไม่รู้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องผี วิญญาณ ที่เชื่อกันว่าสามารถสื่อสารและรับรู้ถึงกันได้ด้วยกลิ่นเสียงหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องผีเรื่องวิญญาณนั้น ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522, หน้า 1) ได้แบ่งผีออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากวิญญาณของโลกธาตุ เช่น ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ เป็นจำพวกผีฟ้า และผีที่เกิดจากวิญญาณของคนที่ตายแล้ว โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นผีที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของลูกหลานวิญญาณของคนที่ยายแล้วอาจจะเป็นเจ้าผี ผีชั้นสามัญหรือผีร้ายก็ได้แล้วแต่คุณงามความดีหรือความเก่งกล้าสามารถของบุคคลนั้น ๆ เมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งก็สอดคล้องกับความเห็นของ สิริศักร วัลลิโกดม (2527, หน้า 12) ที่กล่าวว่า ผีบรรพบุรุษคือผีของคนที่มีชีวิตอยู่มีความเก่งกล้าสามารถ เป็นคนมีบุญคุณอย่างใหญ่หลวงหรือมีอำนาจบารมีที่เป็นที่นับถือกลัวเกรงต่อคนทั้งหลาย พอตายไปคนก็นับถือและกลัวเกรงอยู่ และมีคนไปสร้างศาลไว้กราบไหว้บูชา ได้แก่ผีบรรพบุรุษในตำนานที่เล่าขานกันสืบมาเรียกผีบรรพบุรุษนี้ว่า “เจ้าพ่อ”

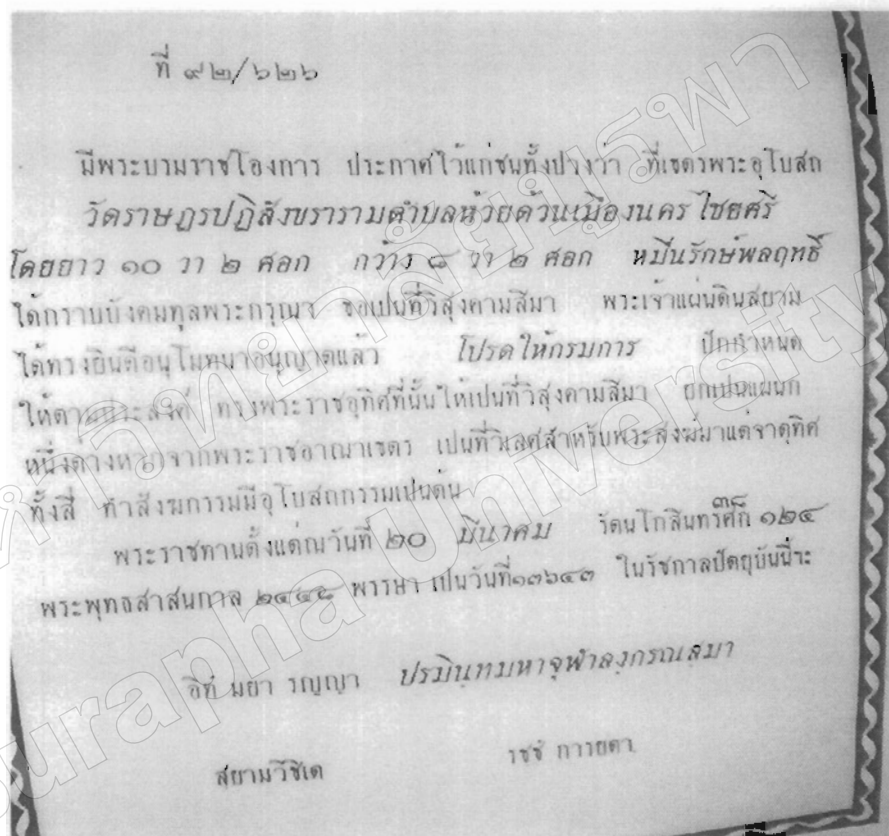
ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่ละช่วงเวลาในปัจจุบัน ความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี ระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมพัฒนาอย่างต่อเนื่องและอย่างกว้างขวาง ทำให้คนมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น มีสิ่งทำขายใหม่ ๆ ปัญหาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ความคิดเหตุผลใหม่ๆ ที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific thinking) พยายามที่จะอธิบายความจริงเฉพาะเรื่องที่มีเหตุผลพร้อมที่จะพิสูจน์ให้เห็นจริงและปฏิเสธลางอึดลางความเชื่อดั้งเดิมซึ่งเป็นหัวใจหลักที่ไม่สามารถพิสูจน์ให้ประจักษ์ (Empirical) หรือมาอธิบายความเชื่อทางจิตวิญญาณของชุมชนลาวครั้งได้ จากกระบวนการทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้สังคมลาวครั้งเกิดการปรับตัวปรับเปลี่ยนวิถีคิด ความเชื่อ พิธีบางพิธีถูกลบหายไปตอนอย่างมีข้อจำกัดคงเหลือเฉพาะพิธีสำคัญ ๆ พฤติกรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและระบบการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมพัฒนาไปสู่ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization theory) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่รับคตินิยม ความรู้ ความเชื่อและวิถีชีวิต (Life style) ของตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มที่ ช่วงนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวที่ชุมชนจะรับและปรับใช้ครั้งยิ่งใหญ่เพื่อความอยู่รอด เทคโนโลยี

ความทันสมัยขยายตัวทั้งในตัวเมืองและในชนบทเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นรูปธรรม ความดังกล่าว
หมายรวมถึงชุมชนลาวครั้งซึ่งเกิดการปรับตัวเพื่อให้เกิดความเหมาะสมทั้งวิถีการทำมาหากิน
พิธีกรรม ศรัทธาความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ถือได้ว่าเป็นช่วง “จุดเปลี่ยน” ที่เกิดขึ้น
ในชุมชนชนบทรวมทั้งชุมชนลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงด้วยเช่นกัน

สภาพสังคมปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีที่เคยมีส่วนสำคัญในการควบคุมทางสังคมถูกลด
บทบาทที่เป็นระบบซับซ้อนลง กฎ กติกาที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้คนอยู่ในระบบศีลธรรมร่วมกันอย่าง
มีความสุขเริ่มหายไป การปรับเปลี่ยนเหล่านี้ก็เพื่อความคงอยู่และคงตัวในการดำรงชีพให้
สอดคล้องกับสภาพสังคมในยุคเทคโนโลยี โดยเฉพาะกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงพบว่า
หลงลืมวิถีปฏิบัติจารีตประเพณี ความเชื่อ มรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและมองธรรมชาติ
เรื่องของจิตวิญญาณว่าเป็นเรื่องงมงาย วิธีคิดของคนรุ่นใหม่จึงสวนทางกับวิธีคิดของคนรุ่นเก่า
และอีกหลาย ๆ กลุ่มในชุมชนที่ยังคงรักษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ได้ซึ่งเป็น “สำนึก”
ที่แสดงออกว่าผู้คนกลุ่มนี้ยังคงหวงแหนมรดกของบรรพชนขณะเดียวกันกลุ่มคนที่ยังคงนับถือ
ผีสาวที่ไร้ตัวตนถูกมองว่าเป็นพวกที่ด้อยการพัฒนางมงาย

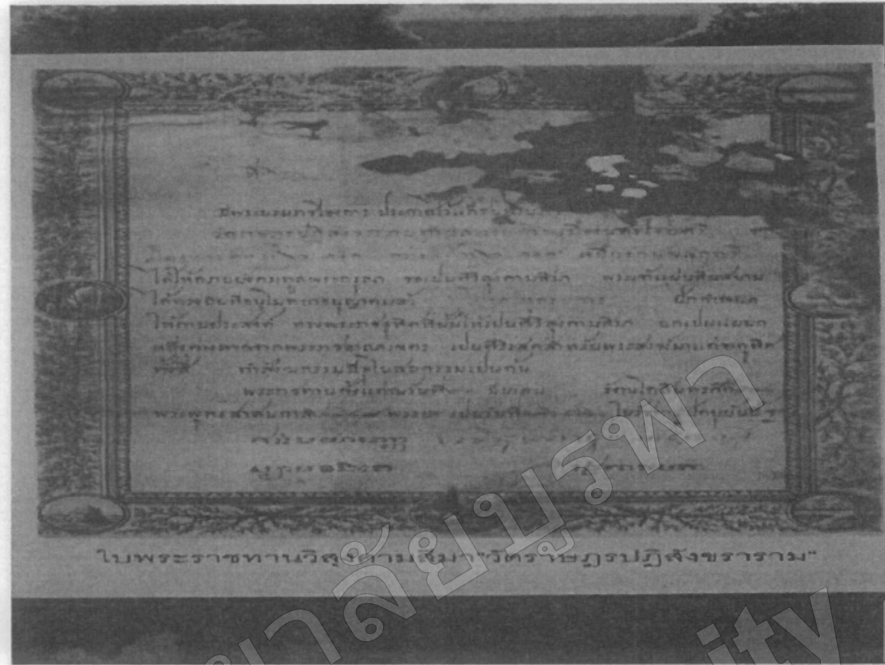
จากปรากฏการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยได้ศึกษาความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับพิธีกรรมในชุมชนลาว
ครั้งมาอย่างต่อเนื่องเห็นการเชื่อมต่อของบริบททางประวัติศาสตร์และพัฒนาการอันยาวนานที่
ชุมชนลาวครั้งได้รับถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมความเชื่อจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง ความเชื่อ
ทางภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคตินิยมเหล่านั้นสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิต
ตั้งแต่เล็กจนโต คติดังกล่าวช่วยควบคุมพฤติกรรมลูกหลานของคนในชุมชนลาวครั้งได้เป็นอย่างดี
เนื่องจากมีอิทธิฤทธิ์บทลงโทษที่ชัดเจน ความเชื่อในเรื่องผีและสิ่งลี้ลับดังกล่าวจึงเป็นเสมือน
กุศโลบายอันแยบคายในการเพาะบ่มพฤติกรรมของคนในชุมชนเป็นอย่างดีด้วยเหตุที่คนยังเกรง
กลัวผี ดังนั้นผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายจึงสามารถอยู่รอดและได้รับการยอมรับจากกลุ่มชาวลาวครั้ง
และกลุ่มคนที่มีเชื้อลาวครั้งในหมู่บ้านใกล้เคียงเพราะเปรียบได้ว่าเป็นผู้ที่กล้าหาญ ทำคุณงาม
ความดี ทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม เมื่อตายไปแล้วจึงเป็นผีดี เป็นผู้ที่มียุติธรรม มีอำนาจใน
การชี้ถูกชี้ผิดและมีส่วนทำให้สังคมมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้จึงน่าสนใจว่าเหตุใดการนับถือผี
ของกลุ่มลาวครั้งจึงยังได้รับความนิยมและปฏิบัติภารกิจด้วยความมุ่งมั่นด้วยดีเสมอมาอย่าง
ต่อเนื่องแม้ว่า ปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ การศึกษาเข้ามามีบทบาทในวิถีการ
ดำรงชีวิตของชาวลาวครั้งแต่ก็ยังคงมีการปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวมี
ประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมีหลักฐานร่องรอยที่คงหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ซึ่งก็สอดคล้องกับคำบอกเล่า
ของผู้สูงอายุกล่าวว่าพื้นที่แห่งนี้สันนิษฐานว่าเคยเป็นชุมชนโบราณเนื่องจากยังคงปรากฏหลักฐาน
ด้านโบราณสถานและ โบราณคดีหลายอย่าง เช่น อุโบสถวัดกงลาด วัดทุ่งผักกูดและวัดใกล้เคียง

จากการสำรวจของกรมศิลปากรด้านโบราณคดีคาดว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยธนบุรีตอนปลายหรือต้นรัตนโกสินทร์ ประมาณ พ.ศ. 2335 นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานพระราชโองการการพระราชทานชื่อวัดจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชทานชื่อให้วัดทุ่งผักกูดว่า “วัดราษฎร์ปฏิสังขาราม” และประกาศให้วัดเป็นเขตวิสุงคามสีมา* ลงวันที่ 20 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 124 (พ.ศ. 2448)

ภาพที่ 1 พระราชโองการแต่งตั้งชื่อวัด ชื่อให้วัดทุ่งผักกูดว่า “วัดราษฎร์ปฏิสังขาราม”

* วิสุงคามสีมา คือ คามสีมา ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยกที่ดินที่สร้างสิม (โบสถ์หรืออุโบสถ) ให้ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2542, หน้า 4616)

ภาพที่ 2 เอกสาร ใบพระราชทานวิสุงคามสีมาวัดทุ่งผักกูด ที่ตำบลห้วยคั่น

ภาพที่ 3 ป้ายแสดงความเก่าแก่ของวัดกงลาด ที่ตำบลห้วยคั่น

จึงสรุปได้ว่าพื้นที่ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์การอพยพผู้คนจากประเทศลาว ให้มาตั้งถิ่นฐานจับจองพื้นที่ขยายแหล่งทำมาหากิน และใช้เป็นสถานที่ตั้งกำลังพลทหารในการรักษาเมืองหลวงในฐานะหัวเมืองชั้นในซึ่งยังคงปรากฏชื่อหมู่บ้านที่ตั้งเป็นกองลาดตระเวนคือบ้านกองลาด ต่อมาจึงเกิดการกร่อนเสียงเรียกหมู่บ้านให้สั้นลงจึงกร่อนเสียงมาเป็น บ้านกองลาดในปัจจุบัน พื้นที่ดังกล่าวจึงมีความหลากหลายทั้งด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์ สะท้อนความเป็นรากเหง้าของตัวเองไว้ได้จนวัฒนธรรมอื่นไม่สามารถแทรกตัวเข้าไปถึงได้เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มลาวอื่น ๆ ที่อพยพมาพร้อมกัน ผู้วิจัยเห็นคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เอกลักษณ์ทางภูมิปัญญา ภาษาวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อซึ่งสืบทอดมาอย่างช้านาน ความเก่าแก่ของโบราณสถาน การนับถือผีที่แสดงสัญลักษณ์ผ่านทางพิธีกรรมทำให้ผู้ศึกษาต้องการศึกษาความจริงของข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวทางพิจารณาตัวตนในปัจจุบันและเชื่อมโยงในอนาคตถึงแนวโน้มเรื่องการนับถือผีของลาวครั้งกลุ่มนี้จะเป็นไปในทิศทางใด การแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายจะคงอยู่และได้รับการปฏิบัติดั้งเดิมหรือสูญหายไปกับเวลาที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบ สังคมลาวครั้งจะยังคงมีการผลิตซ้ำสืบทอดดำรงความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษอยู่หรือไม่ มีมูลเหตุอะไรเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการสืบทอดเพื่อการคงอยู่หรือการเสื่อมสลายทางความเชื่อและพิธีกรรมรวมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ในการปรับเปลี่ยนทางความเชื่อและพิธีกรรมของการนับถือผีบรรพบุรุษท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ขณะเดียวกันหากชุมชนไม่ปฏิบัติตามความเชื่อการนับถือผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายจะเกิดปรากฏการณ์อย่างไร

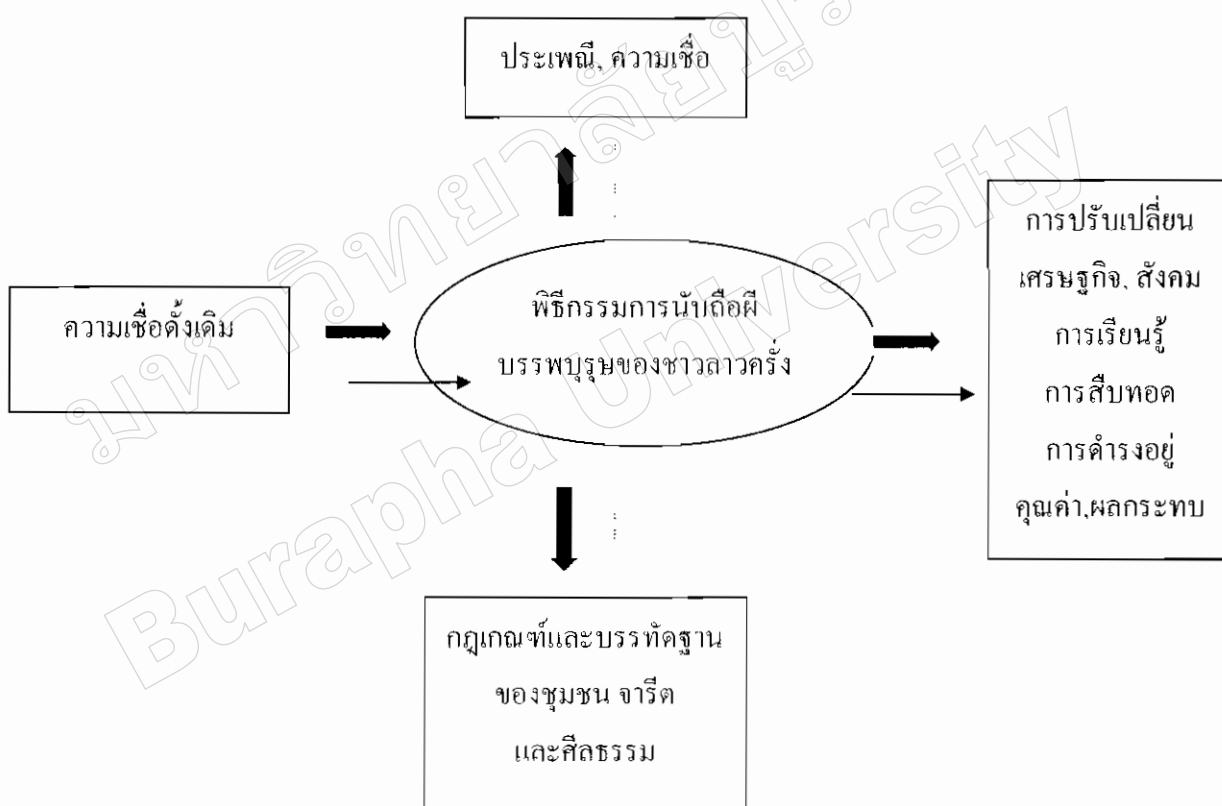
คำถามการวิจัย

1. ความเชื่อและพิธีกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของลาวครั้งมีองค์ประกอบอะไรบ้าง
2. ลาวครั้งมีกระบวนการและวิธีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีเป็นอย่างไร
3. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนทางความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวลาวครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและการสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการปรับเปลี่ยนความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของลาวครั่ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูล กำหนดไว้ 2 ลักษณะ

1.1 ข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับลาวครั้ง

1.2 ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่ได้จากการร่วมกิจกรรมกับทางกลุ่มโดยตรงแบบมีส่วนร่วม การสังเกตพฤติกรรมและบริบทรอบข้างในการประกอบพิธีกรรม สอบถามชาวบ้านทั้งผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมตลอดจนผู้นำชุมชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งได้แก่ บ้านกงลาด บ้านทุ่งผกูด บ้านดอนรวก บ้านเลาเต่า บ้านหนองหัวช้าง บ้านลำไยเสา บ้านทุ่งสีหลง และพื้นที่ข้างเคียง ในอำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่หลักคือตำบลห้วยด้วนประกอบด้วยบ้านทุ่งผกูด บ้านกงลาด บ้านห้วยด้วนและบ้านดอนแคะแระ อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐมและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีกลุ่มลาวครั้งอาศัยอยู่เช่น ตำบลดอนรวก ตำบลลำเหย ตำบลโพรงมะเดื่อ ตำบลห้วยพระ ตำบลสามควมเผือกและตำบลวังน้ำเขียวเป็นต้นซึ่งมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัยได้อาศัยเกณฑ์การเลือก ดังนี้

2.1 เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายอพยพและประวัติการตั้งถิ่นฐานทางกลุ่มชาติพันธุ์มาเป็นระยะเวลานานและประชากรในพื้นที่เป็นลาวครั้งอาศัยอยู่ร้อยละ 99 (องค์การบริหารตำบลห้วยด้วน, 2554)

2.2 เป็นหมู่บ้านที่ยังคงเก็บอัตลักษณ์ของกลุ่มในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมด้านอาหารการกิน บ้านเรือน ภาษาและการแต่งกาย อีกทั้งยังคงสืบทอดประเพณีดั้งเดิมตามฮีต 12 คอง 14 ของชาวลาวตามบรรพบุรุษอยู่จนปัจจุบัน เช่น ประเพณีแห่ธงสงกรานต์ (ผ้าป่าลาว) ประเพณีบุญกลางบ้าน (บุญซำฮะ) ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีสู่วัวขี้ขาว ประเพณีงานดอง (แต่งงาน) ตลอดจนการเล่นพื้นบ้าน ฝึลอบ ฝืนางกวัก เป็นต้น

2.3 เป็นหมู่บ้านที่มีคติความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่าย ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เชื่อว่าสามารถใช้ควบคุมการแสดงออกทางพฤติกรรมโดยเฉพาะการประพาศติผิผดภู ข้อห้ามธรรมเนียมปฏิบัติของชายหญิงในชุมชนได้ ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้เลี้ยงผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายอย่างต่อเนื่องรวมทั้งมีกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเพื่อการคงอยู่ โดยสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน

2.4 เป็นพื้นที่ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทชุมชนเบื้องต้นได้เห็นการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่น่าสนใจโดยเฉพาะ พิธีเลี้ยงผีเจ้านายและผีเทวดา ผู้วิจัยเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีทั้งสองประเภทแบบซ้ำ ๆ หลายปีติดต่อกัน โดยเก็บข้อมูลหลักในตำบลห้วยด้วน ประกอบด้วย บ้านทุ่งผักกูด บ้านกงลาด เป็นหลัก และหมู่บ้านในตำบลข้างเคียงประกอบด้วย บ้านดอนเกาะระ บ้านดอนรวก บ้านสระสี่เหลี่ยม บ้านหนองกะพี้ บ้านหลวง บ้านเลาเต่า บ้านทุ่งพิชัย บ้านลำเหย บ้านลำอ้ายเสา บ้านทุ่งสีหลง บ้านลำเหย บ้านรางมูก บ้านหนองบอน บ้านใหม่ บ้านปากแก บ้านภูมิ ในอำเภอดอนตูมและเขตติดต่ออำเภอกำแพงแสนที่มีลาวครั้งอาศัยอยู่ เช่น บ้านเสื่ออีค้าง บ้านทุ่งขวาง บ้านหนองหัวช้าง บ้านหนองม่วง บ้านบางนา บ้านวังน้ำเขียว รวมถึงเขตอำเภอเมืองนครปฐม คือบ้านโพรงมะเดื่อ บ้านรางมะเดื่อ บ้านหนองอีแซ้ (หนองนางแซ้) และบ้านหัวนา เป็นต้น ซึ่งมีประชากรที่เป็นลาวครั้งค่อนข้างหนาแน่นกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในเขตตำบลโพรงมะเดื่อ และบ้านรางมะเดื่อ ตำบลสามควายเผือก อำเภอเมืองนครปฐม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เข้าใจความเชื่อ พิธีกรรมและการสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
2. ใ้จ้ยการปรับเปลี่ยนความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
3. ผลของการศึกษาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นของภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยด้วนหรือวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม เพื่อจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งสำหรับไว้เป็นสถานที่จัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่ม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงเป็นสถานที่จัดเก็บรวบรวมอุปรณ์ เครื่องมือทำมาหากิน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งของโบราณ ไว้ให้ลูกหลานลาวครั้งได้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกของบรรพบุรุษและบุคคลทั่วไปได้ศึกษา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. พื้นที่หลักในการศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้พื้นที่ ที่ตำบลห้วยด้วน บ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาด ซึ่งมีจำนวนประชากรเป็นลาวครั้งมากที่สุดในอำเภอดอนตูม ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่าลาวครั้งทั้งหมด แม้ว่าในเอกสารบางข้อความจะเขียนว่าลาวครั้งก็ตาม

2. คำเรียกขานสิ่งเคารพนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายผีเจ้านาย ซึ่งมีชื่อเรียกอยู่ด้วยกันหลายอย่าง เช่น พ่อเฒ่า เจ้าพ่อ เจ้านาย ปู่เสื่อย่าเสื่อ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำเรียกที่ปรากฏในงานวิจัยฝ่ายผีเจ้านายว่า “ผีเจ้านาย”

3. คำเรียกขานสิ่งเคารพนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายผีเทวดา ซึ่งมีคำเรียกอยู่ด้วยกันหลายคำ เช่น เทวดาเจ้า ของธักมา (ของรักษา) ของคุ้มหัว ผีบ้านผีเรือน (เรือน) ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำเรียกที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่องความเชื่อผีฝ่ายเทวดาว่า “ผีเทวดา”

นิยามศัพท์เฉพาะการวิจัย

ลาวครั้ง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นลาวครั้งเชื้อสายลาวหลวงพระบางเนื่องจากมีวัฒนธรรมทางด้านภาษาพูดใกล้เคียงกับลาวหลวงพระบาง

อัตลักษณ์ หมายถึง ความเป็นตัวตนของลาวครั้งตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ที่แสดงออกในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นของตนเอง

การบะหรือการบน หมายถึง การให้คำมั่นสัญญาไว้ตามคำร้องขอต่อผีเจ้านาย หากเรื่องที่ยังร้องขอให้ประสบความสำเร็จ ก็จะมอบสิ่งของตามที่ได้สัญญาตอบแทน เช่น ข้าว ไม้ ทหาร สิ่งของ ความบันเทิงหรืออาหารการกินตามที่ได้ให้คำมั่นไว้ เรียกว่า การแก้บะหรือแก้บน

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษคือ ผีเจ้านายและผีเทวดา ของลาวครั้งตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม เกี่ยวกับการบะ การแก้บะ การผัดผี การเสียดผี การบูชาเช่น ไห้ว และการเลี้ยงผี เป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ

พิธีกรรมเลี้ยงผี หมายถึง ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์เครื่องเช่น ไห้ว สถานที่ เวลาและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายและผีเทวดาของ ลาวครั้งตำบลห้วยด้วน ที่จัดเป็นประจำทุกปีในเดือน 7

ผีเจ้านาย หมายถึง ผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ได้รับการยกย่องในกลุ่มลาวครั้งว่าเป็นวีรบุรุษ อาจเป็นเจ้านายหรือเชื้อสายราชวงศ์ที่มีความสำคัญต่อบ้านเมืองในยุคมีศึกสงครามที่คอยปกป้องรักษาชาวลาวครั้ง เมื่อเสียชีวิตจึงสร้างหอให้สถิตเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ชาวลาวครั้ง

ผีเทวดา หมายถึง ผีต้นตระกูลหรือวิญญาณของบรรพบุรุษประจำตระกูลที่นับถือกันอยู่ในวงศ์ญาติเดียวกันของลาวครั้งที่ย่างดับไปแล้วแต่วิญญาณยังคงปกป้องรักษาลูกหลาน มีการสร้างหิ้งไว้มุมบ้านและจะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเทวดาภายในเดือน 7 ของทุกปี ในที่นี้หมายถึงที่ตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม

ร่างทรง หรือคนทรง หมายถึง ร่างทรงของวิญญาณที่มีฐานะสูงสุดในการจัดเลี้ยงผี ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เชื่อว่าได้จากวิญญาณของผีเจ้านายจับหรือแต่งตั้ง ลาวครั้งคำบลห้วยด้วนเชื่อว่าคนที่ เป็นร่างทรงเจ้าพ่อมันจะต้องมีลักษณะพิเศษบางอย่าง เช่น เกิดวันอังคารและมีผมหอมอยู่บนศีรษะ 7 เส้น

กวนหรือกวนจ้ำ หมายถึง ผู้สืบทอดกระบวนการเลี้ยงผีเจ้านาย และเป็นคนกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับผีเจ้านาย เป็นผู้นำในการดำเนินการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย เป็นตำแหน่งที่สืบทอดส่งต่อจากพ่อสู่ลูกชายหรือเครือญาติฝ่ายชาย

สมุนหรือคนใช้ หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปรนนิบัติรับใช้ปฏิบัติตามคำสั่งเมื่อผีเจ้านายประทับร่างทรงทุกอย่างในวันประกอบพิธีเลี้ยงผี เช่น ปัดกวาด สถานที่ ฉีกชิ้นส่วนต่างๆ ของไก่ที่ชาวบ้านนำมาเช่น ไห้ว ตลอดจนทำหน้าที่เป็นผู้จัดหาเมื่อร่างทรงร้องขอ เช่น บ๊องยาสูบ เสื่ออ่อนหอมอนลาย (ต้นไม้ที่มีปลายแหลมคมสำหรับร่างทรงแสดงอิทธิฤทธิ์) หรืออื่น ๆ

ม้าเร็ว ม้าขี่ หมายถึง พาหนะสำหรับให้ร่างทรงนั่งบนหลังในวันประกอบพิธีเลี้ยงผีเจ้านายเชื่อว่าเป็นพาหนะคู่กายของเจ้านาย พบที่หอผีเจ้านายบ้านหนองฮวก (ดอนรวก)

แม่เมือง หมายถึง หญิงรับใช้ที่เจ้านายเลือกไว้สำหรับคอยปรนนิบัติ ดูแลความเรียบร้อย จัดเตรียมอาหารการกินหาหมากหาพดู ในวันประกอบพิธีกรรมแม่เจ้าเรือนจะนั่งอยู่บริเวณส่วนหน้าข้างหอเจ้านาย เชื่อว่าในอดีตแม่เมืองคือนางสนมของผีเจ้านายหรือที่เรียกว่า สองสาวพี่น้อง

แม่เจ้าเรือน หมายถึง ผู้ที่ตั้งหิ้งสืบทอด รักษาดูแลหิ้งผีเทวดาโดยสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิงที่คำบลห้วยด้วน ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดามีหน้าที่จัดเตรียมข้าวของเครื่องเช่น ไห้ว ให้เจ้าต้น

เจ้าต้น หมายถึง ชายอาวุโส ที่อยู่ในผีเดียวกัน ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารบอกกล่าวกับผีเทวดาและยกเครื่องเช่น ไห้วขึ้นวางบนหิ้งในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดา

การสำรวจองค์ความรู้

การสำรวจความรู้เกี่ยวกับระบบความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในสังคมสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ผู้วิจัยได้สำรวจแนวคิดทฤษฎี เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

1 แนวคิด

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรม การนับถือผี การถ่ายทอดและการคงอยู่

2. ทฤษฎี

2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับ โครงสร้างหน้าที่ บทบาทหน้าที่และชาติพันธุ์

แนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม

อคิน รพีพัฒน์ กล่าวว่า อี บี ไทเลอร์ ให้คำจำกัดความคำว่า วัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หรืออารยธรรม... คือองค์รวมที่ซับซ้อน ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามรถและลักษณะอื่น ๆ ที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม (Burnett, 1871, p. 1 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2551, หน้า 72)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปได้ในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างฉะหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมด้านวัตถุ (Material culture) หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้อันเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การเปลี่ยนจากหม้อดินหุงข้าวด้วยฟืนมาเป็นหม้อหุงข้าวอัตโนมัติ วัฒนธรรมที่ไม่มีวัตถุ (Non-material culture) หมายถึง ระบบค่านิยม บรรทัดฐาน และสัญลักษณ์ มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นนามธรรมนั้นถือว่าเป็นแก่นสารของวัฒนธรรมที่แท้จริง (สุริชัย หวันแก้ว, 2547, หน้า 155-156)

ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งในยุคโลกาภิวัตน์ คือการเปลี่ยนแปลงทุกสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ด้านเทคโนโลยี ประชากร สิ่งแวดล้อมและด้านอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของมนุษย์และสังคมกำลังพัฒนาทั้งหลาย เช่น สังคมไทยเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในสังคมปัจจุบัน ดังที่ วิเชียร รักรการ (2529, หน้า 93-97) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเกี่ยวข้องกับระดับพฤติกรรมการแสดงออกต่าง ๆ ที่เกิดจากปะทะสังสรรค์ของสมาชิกสังคม แต่ถ้าพิจารณาในแง่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural change) จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติ (Norms) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ครอบคลุมไปถึงกฎเกณฑ์ ทัศนคติ ค่านิยม แบบแผนของความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทกฎหมายต่าง ๆ

1. ระบบการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ นับแต่ประเทศได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เศรษฐกิจแบบเก่าได้เปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจแบบใหม่ซึ่งเศรษฐกิจแบบเก่าเป็นแบบเกษตรกรรม ในรูปแบบพอกินพอใช้ ช่วยเหลือแบ่งปันให้ญาติพี่น้อง สังคมจึงมีความสุขเพราะนำเอาหลักศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต ระบบใหม่เป็นแบบค้าขายสังคมมีการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ ใช้เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์มาช่วยเพื่อให้คนกินได้อยู่ดีตามแบบนานาอารยประเทศประเทศใดที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงจะเป็นฝ่ายที่ได้เปรียบเพราะมีศักยภาพในการผลิตสินค้าแปลกใหม่ โดยใช้เหตุผลความทันสมัยมาเป็นเครื่องมือหากใคร ไม่มีสิ่งของตนเองต้องการถือว่า ล้าสมัยตกยุค การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบการผลิต การแจกจ่าย การบริโภค การแลกเปลี่ยนและหมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจด้วย ในอดีตระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนหมู่บ้าน เป็นระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมทั้งในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนเท่านั้น ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่แบบทุนนิยมผสมแบบเงินสดมากขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นในด้านการถือครองที่ดิน รายได้ หนี้สิน อาชีพต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, หน้า, 18-19)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะถูกเปลี่ยนแปลงเมื่อระบบอื่น ๆ ของสังคมได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป เช่น ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ขบวนการทางสังคมก็จะเปลี่ยนไปจากสังคมชนบท สังคมเมือง สังคมผสม สังคมซับซ้อน เมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วสิ่งที่เรามักจะพบเสมอก็คือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่นปัญหาอาชญากรรมติดปัญหาโสเภณี ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

นักวิชาการได้ให้ความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางไว้ ดังนี้

สนธิ สมัครการ (2525, หน้า 3-4) ให้ความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เมื่อมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับคนอื่นและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relation) ที่มีอยู่ในแต่ละสังคม เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปก็อาจทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เมื่อประเทศได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศก็ได้ นำเอาวัฒนธรรมของประเทศของตนมาเผยแพร่ในประเทศไทยด้วย การไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ การไปท่องเที่ยวต่างประเทศ คนเหล่านั้นก็ได้นำเอาวัฒนธรรมของประเทศที่ตนเองไปและเห็นว่ามีมาเผยแพร่ โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่สามารถรับและแพร่ได้อย่างรวดเร็วยากที่จะเข้าไปควบคุมได้ ดังนั้นวัฒนธรรมต่าง ๆ อันเป็นของเดิมของไทยบางอย่างคนบางกลุ่มกลับมองว่าเป็นของเขย

ไม่เหมาะสมและไม่เห็นคุณค่า

ดารณี บัญชรเทวกุล (2551 หน้า 11) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมักจะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมหรือของรูปแบบความสัมพันธ์และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมากและเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่าง ๆ ในโครงสร้างทางสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ที่เกาใจซึ่งไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยี

สนธิ สัมภกร (2525, หน้า, 4-5) ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของการดำเนินชีวิตประชากรในแต่ละหมู่เหล่า อันได้แก่ การเปลี่ยนในธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น

ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (2521 หน้า 16) อธิบายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้าน (Folkway) หรือ จารีต (Mores) กฎหมาย ศาสนา สิ่งประดิษฐ์และวัตถุอื่น ๆ ในวิถีชีวิตของประชาชน

จากความหลากหลายในความหมายดังกล่าว จะเห็นว่ายิ่งสังคมมีความเจริญมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเปลี่ยนตามไปด้วย เนื่องจากทั้งวัฒนธรรมและสังคมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว อาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่สังคมเคยปฏิบัติมาได้ เพราะเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นการอบรมสั่งสอน การใกล้ชิด การถ่ายทอดอาจไม่ทั่วถึง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะเดียวกับสังคมลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเมื่อความเจริญที่ล้นไหลเข้ามาในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้านเช่น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดทางความเชื่อไม่ทั่วถึง ทั้งนี้ชุมชนเกิดการขยายที่อยู่อาศัยที่ทำกินออกไปจากชุมชนเคยอยู่ทำให้เกิดการห่างเหิน ความผูกพันลดน้อยลง กิจกรรมที่เคยปฏิบัติก็ลดน้อยจนในที่สุดก็สูญหายไป

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาสมัยก่อนการศึกษาของชายไทยอยู่ที่วัด วัดจะอบรมสั่งสอนเป็นอย่างดีในด้านศีลธรรมแต่เมื่อทางราชการได้นำการศึกษาออกจากวัด ระบบศีลธรรมของเยาวชนได้ถูกละเลยส่งผลให้สังคมเกิดปัญหามากมายเพราะเป็นการศึกษาที่ขาดหลักของศีลธรรมเข้าไปเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคน การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในทุกด้าน รัฐบาลพัฒนาจากภาครัฐเพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางสังคม ที่พยายามให้สังคมชนบทมีความทันสมัยเท่าเทียมกับสังคมเมืองจึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่สถาบันครอบครัว องค์กรชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา ในสังคมลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน ส่งผลโดยตรงต่อระบบความเชื่อของคนในท้องถิ่น ทำให้ละเลย ขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่ดั้งเดิม เนื่องจากเยาวชนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาพยายามนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบาย ลบล้างความเชื่อของพ่อแม่หรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น ดังที่พิทยา สายหู (2544) สรุปไว้ว่า เยาวชนจึงเป็นกลุ่มบุคคลในสังคมที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมได้มากหากระเบียบของสังคมที่วางไว้ไม่มั่นคงพอ ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเยาวชนเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 อย่างคือ 1. การศึกษาอบรม สังคมต้องอบรมให้ ความรู้และปลูกฝังระเบียบวินัยที่สังคมต้องการให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้ กวดขันให้ ชาวซึ่งและปฏิบัติได้แม่นยำ ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีดั้งเดิมของสังคม โอกาสที่สังคมจะรักษา ระเบียบประเพณีเดิมสืบไปก็ทำได้มากขึ้น 2. การควบคุมระเบียบสังคม กวดขันวินัยของการ กระทำตามสิทธิหน้าที่ของบุคคลที่วางไว้อย่างเคร่งครัดตั้งแต่วัยต้นของชีวิต ทั้งบ้าน โรงเรียน หน่วยงาน การติดต่อสมาคม การปกครอง การศาสนา ต้องสอดคล้องกันทุกเรื่อง โอกาสที่จะรักษา ระเบียบของสังคมเดิมไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงก็ทำได้มากขึ้น (พิทยา สายหู, 2544, หน้า 241-242)

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมลาวครั้งจะไม่เปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วแบบที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ แต่จะมีลักษณะแบบค่อยเป็น ค่อยไป อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวถ้ามีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ เป็นระยะเวลานาน ๆ ก็ อาจมีผลทำให้ความสัมพันธ์ที่เป็นแบบแผนหรือความสัมพันธ์ระดับโครงสร้างของสังคมจริง ๆ เปลี่ยนแปลงไปได้ซึ่งถือว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบัน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหากไม่มีการ ให้ความรู้ ปลูกฝังและกวดขันในกฎระเบียบของสังคมโอกาสที่จะเกิดการสูญสลายทางสังคม และวัฒนธรรมเป็น ไปได้สูง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมี 2 ระดับ ดังนี้ 1. ระดับ กลุ่มย่อย ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มคนบางคน เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กลุ่มอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมได้ 2. ระดับสถาบันหรือระดับองค์กร การเปลี่ยนแปลงระดับนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสถาบัน ครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจหรือสถาบันการเมือง การปกครองและการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมได้เช่นเดียวกัน

2. สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในระบบสังคมหนึ่ง ๆ สามารถแบ่งสาเหตุได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีสาเหตุมาจากภายในระบบของสังคมเอง ไม่มี พลังขับเคลื่อนจากภายนอกเข้ามาบีบบังคับ ตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มี 2 ประการคือ

2.1.1.1 การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) เป็นการนำเอาเทคนิค วิธีการหรือความคิดที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่จำแนกได้เป็น การประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ (Technological invention) เช่น รถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องบิน เครื่องมือต่าง ๆ และการประดิษฐ์คิดค้นทางสังคม (Social invention) ได้แก่ กฎหมายใหม่ ๆ ขนบประเพณีหรือธรรมเนียมใหม่ ๆ ลัทธิศาสนาใหม่ ๆ มีผลทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

2.1.1.2 การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคมได้อย่างไม่ครบถ้วน (Imperfect socialization) เดิมเป็นหน้าที่ของครอบครัวปัจจุบันสถาบันการศึกษารับช่วงไปเพราะพ่อแม่ต้องไปทำงานนอกบ้านเวลาในการสั่งสอนและพบปะพูดคุยจាន้อยลง หากสถาบันและเลขหน้าที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้เยาว์ขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคม มีผลต่อพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้ เนื่องจากกรอบรมสั่งสอนที่ไม่สมบูรณ์นั่นเอง

2.2 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง มาจากภายนอกระบบของสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการติดต่ออันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการให้และการรับ จำแนกได้ 2 ประการคือ

2.2.1 การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึงการรับวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น มีทั้งด้านวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุ วัฒนธรรมที่เด่นคนส่วนใหญ่เห็นว่าดีก็จะรับเอามาปฏิบัติ ส่วนความสะดวกรวดเร็วที่มาจากการคมนาคม การสื่อสารก็มีส่วนช่วยให้การแพร่กระจายเป็นไปอย่างรวดเร็ว

2.2.2 การยืมทางวัฒนธรรม (Cultural borrowing) มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนการปรับมาใช้ทั้งภาษาพูด การแต่งกาย ทักษะคิด ค่านิยม เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่ได้ประพฤติกปฏิบัติสั่งสมมาตั้งแต่ในอดีต โดยมีเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยกันหลายปัจจัยทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ แบบขัดแย้งและแบบผสมกลมกลืน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือว่าเป็นความเจริญก้าวหน้าที่มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้รู้จักการปรับตัวให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมต่างถิ่นที่เข้ามากระทบและเกิดขึ้นกับชุมชนตลอดเวลา โดยเฉพาะสังคมต่างจังหวัด

ผู้ศึกษานำแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายกลุ่มลาวครั้งกับความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเชื่อการนับถือผีบรรพบุรุษในอดีตและปัจจุบันว่ามีรูปแบบเดิม ๆ อย่างไร วิธีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไรและผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเช่นไร

1.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นยากที่จะหาคำตอบให้ได้ว่าอะไรเป็น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของสังคมอาจจะไปกระทบ กับส่วนอื่นของสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรม

สนธิ สัมภกร (2546. หน้า 8) กล่าวถึง สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1 การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ซึ่งรวมทั้งการสร้างเทคโนโลยีใหม่ ๆ (New technology) และการคิดสร้างธรรมเนียม ประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ ๆ เมื่อได้มีการยอมรับ และนำไปใช้กันแพร่หลายในสังคมแล้ว ย่อมถือได้ว่ามีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างใหม่เกิดขึ้น และถ้าแบบแผนนั้นมีความคงทนอยู่นานมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไปก็นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้วอย่างแท้จริง เพราะว่าวัฒนธรรมนั้นตามปกติย่อมจะต้องมีอายุยืนยาว มากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไป

2. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ด้วยวิธีการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกัน (Cultural borrowing) การหยิบยืมทางวัฒนธรรม หรือการลอกเลียนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตมาจาก วัฒนธรรมอื่นนั้น ปรากฏว่ามีอยู่เสมอมาในสังคมมนุษย์ต่าง ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น การติดต่อทางวัฒนธรรม (Cultural contact) อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อ โดยตรงก็คือการที่คนต่างวัฒนธรรมได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมต่อกัน ตลอดจนการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536. หน้า 28-29) ได้แบ่งแยกปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและวัฒนธรรมออกเป็น 2 ปัจจัยคือ

1 ปัจจัยจากภายใน (Internal or soigenic factor) หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในสังคม ซึ่งสามารถมองได้ 2 ลักษณะคือ

1.1 ปัจจัยที่แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำการเปลี่ยนแปลง (Manifest or intended) เช่น กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ การวางแผนพัฒนาสังคมที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ

1.2 ปัจจัยที่ไม่ได้แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ ได้แก่ ความตึงเครียดภายในระบบ สังคมและการขาดแคลนทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2. ปัจจัยภายนอก (External factor) หมายถึง ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกสังคมแต่เข้ามามีบทบาทอิทธิพลต่อสังคมนั้น ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ

- 2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะของประชากร ได้แก่การย้ายถิ่นฐานฯ
 - 2.2 การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
 - 2.3 กลุ่มกระทบจากภายนอก ได้แก่ การล่าอาณานิคม และการ โจมตีจากชาติอื่น
 - 2.4 การยืมวัฒนธรรม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชาติอื่น หรือการรับวัฒนธรรมอื่นมาใช้ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีอยู่ 2 ด้านด้วยกันคือ

1. ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานที่ดีขึ้น และมีการพัฒนาประเทศทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี เป็นต้น
2. ก่อให้เกิดปัญหา ถ้าหากอัตราการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุก้าวหน้าเร็วกว่าทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคม ปัญหาการเพิ่มประชากร ปัญหาการว่างงาน เป็นต้น

การที่วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะดำรงคงอยู่ในสังคมได้อย่างต่อเนื่องและต่อไปนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและสังคมเพื่อเป็นการคงคุณค่าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีบทบาท หน้าที่รับใช้สังคม ชุมชนอยู่หรือยังมีคุณค่าและมีความสำคัญในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ
2. วัฒนธรรมนั้นมีการปรับปรุง ดัดแปลง หรือประยุกต์ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับยุคสมัยและสามารถนำมาใช้ได้ สถานการณ์ปัจจุบัน
3. วัฒนธรรมนั้นยังมีการผลิตซ้ำอยู่เสมอและมีการถ่ายทอดไปสู่คนในสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่ได้ประพฤติปฏิบัติสิ่งสมมาตั้งแต่ในอดีต โดยมีเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยกันหลายปัจจัยทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจแบบขัดแย้ง และแบบผสมผสานกลมกลืนอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้สังคมอาจมีการคัดสรรเลือกรับแล้วปรับใช้เพียงบางส่วนหรือรับมาแล้วเปลี่ยนแปลงตามหมดก็ได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือว่าเป็นความเจริญก้าวหน้าทันสมัยทางสังคม

และวัฒนธรรม ที่มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้รู้จักการปรับตัวและสอดคล้องอย่างเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมต่างถิ่นที่เข้ามากระทบและเกิดขึ้นกับชุมชนอย่างตลอดเวลา

1.4 ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคม

ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านใด ๆ ก็ตามย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทั้งสิ้นผลที่เกิดขึ้นนั้นได้มีอิทธิพลต่อโครงสร้างของระบบต่าง ๆ ดังนี้

1.4.1 ทางเศรษฐกิจ

การมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่งคั่งในด้านรายได้ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคมคือการย่อหย่อนในศีลธรรมจริยธรรมขาดระเบียบวินัยการเอาเปรียบส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่สั่งมาของไทยเริ่มจางหายไปพร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัวชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งมองข้ามการพัฒนาคุณภาพของความเป็นคนละเลยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพที่คนส่วนใหญ่ต่างมุ่งหวังที่จะสร้างผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ให้ความสำคัญทางด้านวัตถุทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับทั้งในด้านป่าไม้ถูกทำลายผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการบริการโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมมากขึ้นในระดับที่น่าพอใจทั้งในด้านปริมาณการใช้ไฟฟ้า น้ำประปา การคมนาคมขนส่ง การศึกษาและสาธารณสุขทำให้คนไทยมีรายได้ฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

1.4.2 ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อระบบครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวในเขตเมืองการที่สมาชิกของครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้านทั้งสามีและภรรยาทำให้บทบาทของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปหน้าที่ในการอบรมลูกๆซึ่งเคยเป็นหน้าที่สำคัญของครอบครัวกลายเป็นหน้าที่ของทางโรงเรียนและสื่อมวลชนความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกลดน้อยลงการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะมาจากปัจจัยใด ๆ ก็ตามย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมนั้น ๆ ทั้งทางบวกและทางลบ ด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบในด้านของอาชีพรายได้ การใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค ด้านสังคมและวัฒนธรรมจะส่งผลในเรื่องของวินัย ความเชื่อและทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุกด้านดังที่กล่าวมาทำให้ระบบคิด ทางความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการตามยุคสมัยตลอดเวลา

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นฐานคิดเพื่อศึกษา การปรับเปลี่ยนและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีทั้ง 2 ประเภทของ ชาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงว่าขณะที่กระแสการพัฒนาไปสู่สังคมเมือง ความเจริญใน ด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็วและทั่วถึง ชุมชนรับสังคมและวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ทั้งนำมาปรับใช้เพียงบางส่วนและบางอย่างปรับใช้ทั้งหมดนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต อย่างต่อเนื่องแต่เพราะเหตุใดสังคมลาวครั้งยังคงมีความเชื่อนับถือผีและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ ผีที่นับถือมาอย่างต่อนื่อง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ลาวครั้งอย่างไร

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผี

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผี ผู้วิจัยได้แนวคิดดังนี้ ความเชื่อ

คนไทยมีความเชื่อในเรื่องของความตาย ว่าเป็นการทิ้งดวงวิญญาณไว้กับโลกมนุษย์ให้ คนรุ่นหลังได้กล่าวขวัญ กราบไหว้ บางสรวง การนับถือผีตลอดจนดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ของชาวลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นหลักที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจทำให้ผู้เชื่อเกิด ความรู้สึกอบอุ่นและเกิดความมั่นใจว่าตนเองมีผีบ้านผีเรือน ผีปู่ตายาย ผีบรรพบุรุษคอยปกป้อง รักษาคุ้มครองให้ความปลอดภัย ความเชื่อที่ยึดถือจึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน หลายประการของชาวบ้านเช่น ความเชื่อในเรื่องของรักษา ของรักษา หมายถึง อำนาจของ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ ไสยศาสตร์ เวทมนต์ คาถา ที่ดูแลและรักษาผู้ที่ให้ความเคารพนับถือ ให้อยู่เย็นเป็นสุขไม่มีอันตรายใด เบียดเบียน การเกิดความเจ็บป่วย เดินทางไกล สอบเรียนต่อ สอบเข้าทำงานก็จะนำขัน 5 มาบอกกล่าวแก่ของรักษาให้ช่วยดูแลตลอดจนการจัดงานพิธีต่าง ๆ ก็จะต้องบอกกล่าวของรักษาให้รับรู้รับทราบด้วย เช่นเดียวกับผีปู่ตา ของแต่ละหมู่บ้านเป็นวิญญาณ ของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นบรรพบุรุษสกุลใดแต่ได้รับการบอกกล่าวต่อ ๆ กัน มาแต่เชื่อว่าเป็นกลุ่มที่ริเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน คุ้มครองช่วยเหลือชาวบ้านจึงได้รับการขนานนามให้เป็น บรรพบุรุษและวีรบุรุษของชาวบ้าน

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวถึง ความเชื่อสรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็น มนุษย์ มนุษย์ทุกรูปร่างทุกวัย และทุกแห่งต่างสัมพันธ์กับความเชื่อทั้งนั้น การทำอะไรย่อมมีความเชื่อ ปะปนอยู่ด้วยเสมอ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจและกำลังใจขึ้น ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้ก็ไม่ อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ความเชื่อมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคมก็คือความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ สำคัญในความเชื่อสิ่ง นอกเหนือธรรมชาติก็คือ ความเชื่อในพลังแห่งอำนาจที่จะคลบบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร

ก็ได้ในจักรวาล และพลังแห่งอำนาจก็คือสิ่งที่ควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลทำให้เกิดสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อสองอย่าง อย่างแรกคือ ศาสนาซึ่งเป็นการเชื่อที่มนุษย์สยบต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เช่น การกราบไหว้ เคารพเชื่อถือและอ่อนน้อมให้ช่วยคุ้มครอง อย่างที่สองไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจนอกเหนือธรรมชาติเพื่อใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2537, หน้า 28-29)

ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิร ไกรศิริ กล่าวถึง โลกทัศน์ของประชาชนที่มีต่อความเชื่อถือในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตสามารถจำแนกความเชื่อถือได้ดังนี้

1. ความเชื่อในคำทำนายพุทธศาสนามีอายุเพียง 5,000 หรือความเชื่อในเรื่องปัญญาอันตรธาน 5 ประการตามคำสอนที่ตรัสว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อเกิดแล้วต้องมีการเสื่อมสลายและแตกดับ จะไม่มีพุทธศาสนาในอนาคต พุทธศาสนิกชนจะต้องเร่งทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญสูงสุด
2. ความเชื่อในภัยธรรมชาติ ภูตผีปีศาจหรือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเหนือธรรมชาติ เช่น กลัวภัยธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ โดยคิดหาวิธีขจัดความกลัวด้วยเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง ตะกรุด ป้อนกันภัยอันตราย ตลอดจนการตั้งศาลพระภูมิเพื่อขอความคุ้มครองให้เกิดความสงบสุขและความปลอดภัย
3. ความเชื่อว่าโลกมีสัจฐานแบบ จิงวาครูปหรือศูนย์กลางมีวนแผ่นดินไว้ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของคนไทยสิ่งที่มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ (ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิร ไกรศิริ, 2526, หน้า 125-128)

ชวัช ปุณโณทก กล่าวถึงความเชื่อของคนอีสานว่า ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของสังคมอีสานว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตใจสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมยอมรับให้ความเคารพยำเกรง สิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีเช่นสรวงบวงสรวงเพื่อวิงวอนขอร้องให้เทพเจ้าหรือดวงวิญญาณเหล่านั้นปกป้องคุ้มครองเกตุภัยให้แก่ชุมชน จากความเชื่อเหล่านี้ได้พัฒนาเติบโตตามธรรมชาติและสภาวะทางทางสังคมมาเป็นศาสนา ความเชื่อนอกจากห้อมล้อมไปด้วยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว (ชวัช ปุณโณทก, 2534, หน้า 67-70)

กลาดชาย รมิตานนท์ ได้จัดระดับความเชื่อและพิธีกรรมออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. ลัทธิความเชื่อระดับปัจเจกชน (Individualistic cults) แบบแผนดั้งเดิมของชีวิตหรือพฤติกรรมศาสนาของมนุษย์เกี่ยวข้องกับความเชื่อพิธีกรรมระดับปัจเจก แต่ละคนเป็น “ผู้เชื่อวาญู” ด้วยตนเอง เขาหรือเธอสามารถเข้าถึงความสัมพันธ์กับเทพเจ้า เทวดา ภูตผี วิญญาณ หรือวัตถุ

สิ่งของที่ดีกว่ามีพลังอำนาจแฝงอยู่ในด้วยตนเอง ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับนี้มักจะเกิดในสังคมชุมชนที่เล็ก ๆ ก่อนช่วงโคดเคียวเป็นสังคมระดับกลุ่ม ยังไม่เกิดชุมชนหรือหมู่บ้าน ดำรงชีวิตหรือวิถีการผลิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่าเป็นอาหาร

2. ลัทธิความเชื่อระดับมีหมอผี (Shamanistic cults) “หมอผี” ใช้ในความหมาย “ข้ามวัฒนธรรม” อาจหมายถึง คนที่ทำตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ หมอรักษาโรค หมอพื้นบ้าน คนทรงม้าขี่ และผู้มีเวทย์มนต์ คาถาต่าง ๆ ผู้ให้บริการแก่คนอื่น ๆ แล้วได้รับของกำนัล ค่าตอบแทน หรือศักดิ์ศรี เป็นต้น สังคมที่มีลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับมีหมอผี เป็นสังคมระดับกลุ่ม หรือสังคมระดับชนเผ่า

3. ลัทธิความเชื่อระดับชุมชน (Communal cults) จะปรากฏอยู่ในสังคมที่มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมก็จะหลากหลายและชัดเจนมากขึ้น คนธรรมดาผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำด้านความเชื่อและพิธีกรรม ก็มักจะถูกจัดระบบให้เป็นกลุ่มก้อนบนฐานต่าง ๆ เช่น กลุ่มคนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน กลุ่มที่อยู่บนฐานของเครือญาติ เช่น แซ่สกุลสายผี ฯลฯ ในสังคมระดับกลุ่มและสายสกุลต่าง ๆ จะเข้ามารับผิดชอบในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นประจำหรือตามโอกาสที่มีความจำเป็น ในขณะที่การจัดพิธีกรรมต่างความเชื่อในระดับนี้อาจจำเป็นต้องใช้หมอผี หมอครู ที่มีความเชี่ยวชาญสูงเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม แต่ในทันทีที่พิธีกรรมสิ้นสุดลงผู้ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมดก็จะกลับเข้าสู่วิถีชีวิตประจำวัน

4. ลัทธิความเชื่อระดับมีพระ/ นักบวช (Ecclesiastical cults) ในสังคมที่มีลัทธิหรือระบบความเชื่อเช่นนี้ จะมีพระหรือนักบวช หรือบุคลากรทางศาสนาทำหน้าที่ปลุกฝังความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเป็นประจำและมักจะมีการจัดรูปแบบองค์กรเหมือนระบบราชการที่มีสายการบังคับบัญชา สถานภาพลดหลั่นกัน ในองค์กรพร้อมกันนั้นก็ทำหน้าที่ผูกขาดพิธีกรรมที่แน่นอน บางพิธีกรรมให้กับปัจเจกกลุ่มคนและสังคมทั้งสังคม ยิ่งไปกว่านั้นองค์กรของนักบวชมักจะสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบการเมืองที่เกิดขึ้นสังคมระดับมีรัฐ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 33)

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงที่มาและการเกิดของความเชื่อว่ามี 3 แหล่ง คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติ คือการแสดงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า คนในสมัยโบราณไม่มีอะไรพิสูจน์ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นของลึกลับและมีอำนาจบันดาลให้เป็นไปจึงเกิดสร้างความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าลงมาทำโทษแก่ตน ด้วยความกลัวจึงมีการกราบไหว้ บูชาบวงสรวงให้สิ่งเหล่านั้นหาย โกรธและบันดาลความสุขสวัสดิ์แก่ตนถึงความเชื่อควบคู่ไปด้วยเสมือนหนึ่งว่าให้เกิดภาพเด่นชัดชัดเจน

2. ความเชื่อที่มากับศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับเกี่ยวกับคำสอนและพิธีกรรมที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้ อันเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา ซึ่งมีปรากฏขึ้นในทุกศาสนา

3. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์ เห็นได้จากความคิดตามแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจิตนาการอื่น ๆ ตัวอย่างทฤษฎีคำสอนของเจ้าของลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงนรกสวรรค์ ศาสนากับความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กันเมื่อกล่าวถึงศาสนาก็มักจะกล่าวโยง (เมณี พยอมยงค์, 2528, หน้า 67-74)

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษทั้งฝ่ายผีเจ้านายและผีเทวดาซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติแต่มีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของลาวครั้งใน ตำบลห้วยคว้น และพื้นที่ใกล้เคียง อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วย การทุกข์เนื้อร้อนใจ การประพาศพิศณุกรรมเปียบของการนับถือผีบรรพบุรุษ เช่น การประพาศพิศณุกรรมของหนุ่มสาว เป็นต้น

พิธีกรรม

คนไทยตั้งแต่ระดับกษัตริย์จนถึงประชาชนต่างให้ความเชื่อถือในเรื่องสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ไสยศาสตร์ควบคู่ไปกับความเชื่อถือในพุทธศาสนาความเชื่อถือดังกล่าวเป็นไปในลักษณะของความต้องการทางด้านร่างกายและพลังแห่งความมั่นคงทางจิตใจ ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะ ในรัชกาลที่ 1-3 คติความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับไสยศาสตร์และสิ่งนอกเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดพระราชพิธีและพิธีกรรมของประชาชนกล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงมีอุดมคติในการเป็นกษัตริย์ตามแบบพระโพธิสัตว์ ทรงมีฐานะเป็นสื่อกลางระหว่างธรรมชาติ (โลกมนุษย์) และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีซึ่งนำความสุขและปัดเป่าทุกข์ดังเช่นพิธีแรกนาขวัญที่ตักอสุภะ “ฤกษ์” และการจับผ้าเสี่ยงทาย การเสนาอาหารห้าชนิดให้พระโลกินเป็นการเสี่ยงทาย พระราชพิธีขอฝน พระราชพิธีอาพาศพินาศเพื่อการขับไล่โรคระบาดตลอดจนดวงวิญญาณของบรรพบุรุษซึ่งสถิตในที่ดินดังปรากฏในพิธีจัดตั้งศาลหลักเมือง ตั้งศาลพระภูมิในบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมได้แต่ทรงมีข้อกีดกันในการนับถือมิให้ความนับถือมีความสำคัญยิ่งไปกว่าพระไตรสรณาคม ทั้งนี้เพราะความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวเป็นประโยชน์ทางการปกครองของชนชั้นปกครองดังปรากฏในพระราชโองการของรัชกาลที่ 1 ประกาศแก่ประชาชนว่า

“ทุกวันนี้ สัตว์ทั้งปวงเปนโลกีย ครั้นมีทุกข์ขึ้นมา น้ำจิตนั้นก็ผันแปรไปจากพระรัตนตยาธิคุณ ไปถือพระภูมิ ผีसाงเทพารักษ์ต่าง ๆ กอสมันกรรมจะพันทุกข์ก็เข้าใจว่าภูมิเทพารักษ์ผีसाงที่ตนนับถือ นั้นว่าประเสริฐกว่าพระรัตนไตรย ฉะนั้นพระไตรสรณาคมก็ขาดเหมือนเหมือนผู้นั้นหาดีสะมิได้ ครั้นจะห้ามเสียไม่ให้ถือผีसाงเทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์เล่าก็มีพระพุทธรูปกาตรัสไว้ว่า

ในสัตตบพิหารยธรรมเจ็ดประการ อันจะทำให้บ้านเมืองสมบูรณ์ขึ้นว่า ให้สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าบำรุงเทพารักษ์ในกรุงเทพมหานครเป็นต้น แต่นี่สืบไปให้ข้าทูลลอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ผู้รักษาบ้านเมือง ผู้รั้งกรมการเมืองเอก เมืองโท ศรี จัตุวา ทังปวง บันดาที่มีศาลเทพารักษ์พระภูมิเจ้าที่ พระเสื้อเมือง ทรงเมือง ให้บำรุงซ่อมแซมแปลงที่ประลักหักร้างนั้นให้บริบูรณ์ แลแต่งเครื่องกะยาบวช ผลไม้ถั่วฯ...แลรูปเทียนของบูชา ฟ้อนรำระบำวงสรวงพลีกรรม ถวายสิ่งของสัตว์ต่าง ๆ บูชาจะไปสู่อบายภูมิเสีย...แต่ซึ่งศาลเทพารักษ์อันเอาไม่ทำเป็นเพศบุรุษลึงค์ใหญ่...ห้ามอย่าให้มีเพศบุรุษลึงค์อันลามกอัปมงคลไว้ในศาลเทพารักษ์เป็นอันขาด” (ชัย เรื่องศิลป์, 2523 อ้างถึงใน ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2526, หน้า 121-122)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่าความเชื่อเรื่องผีบางสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นมีมาแต่โบราณ ปรากฏการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้บวงสรวง ต่อร่อง ด้วยสิ่งของต่าง ๆ ตามความเชื่อว่าเป็นสิ่งเหล่านั้นชอบซึ่งคาดหวังว่าจะส่งผลให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข แลแล้วคลาดปลอดภัยตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ สังคมไทยจึงปรากฏพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งทางพุทธและผีด้วยวิธีการต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

พฤติกรรมที่แสดงออกมีหลายวิธี ได้แก่

1. การภาวนา ขอร้อง อ้อนวอน การบอกกล่าวเพื่อให้อำนาจลึกลับนั้นนั้นได้รับทราบ
2. การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันโดยใช้เครื่องบวงสรวง
3. การเรียกร้องความสังสาร ความเห็นใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ละประเภทด้วยการอุทิศทุนเวทนา การทรมานสังขารเพื่อให้ได้รับความเห็นใจจากอำนาจนั้น ๆ
4. ใช้วิธีการพลีกรรมเช่น การหลอกภูติผีในเวลาเจ็บป่วย เช่น การเปลี่ยนชื่อ
5. การใช้อำนาจซึ่งเชื่อว่าเป็นอำนาจชั้นต่ำ เช่น เวทมนต์คาถาอาคม เข้าไปบังคับอำนาจหนึ่งให้เกิดการเกรงกลัวและยอมทำตาม

พฤติกรรมที่แสดงออกมีทั้งทางพุทธและทางผี วิธีการและเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้ของแต่ละพิธีมีความแตกต่างตามความเชื่อที่สืบต่อกันมา

ชวัช ปุณโณทก แบ่งลักษณะพิธีกรรมที่ปรากฏในฮิตสิบสอง ไว้ในเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสานไว้ดังนี้

1. พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา มีบุญกฐิน บุญเข้าพรรษา ได้ประทับโคมไฟ บุญปราสาทผึ้ง บุญปล่อยเรือไฟ บุญข้าวสาก (สลากัดต์) บุญพระผแลส (มหาชาติ) และบุญเข้ากรรม
2. พิธีกรรมอันเกิดด้วยความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ มีบุญไหว้ผีตาแฮก (ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษที่ศาลประจำหมู่บ้าน) บุญข้าวประดับดิน (บุญเปรตพลี) บุญช่าชะ (ช่าชะ) พิธีบุญช่าชะนี้มีการตอกหลักเม็ง และถอดถอนหลักเมืองและไหว้ผีหลักเมืองด้วย

3. พิธีกรรมเพื่อความมงคลต่าง ๆ มีบุญคุณสถาน (ฉลองการเก็บเกี่ยว) บุญสดสรง (สรลงน้ำพระ) บุญบั้งไฟ (รัชช บุญ โฉมทก. 2528. หน้า 350-392)

กิ่งแก้ว อัครถกร แบ่งพิธีกรรมหมู่คณะออกเป็น 3 ประเภท สรุปลงได้ดังนี้

1. พิธีกรรมตามปฏิทิน เป็นพิธีกรรมที่กำหนดแน่นอนในแต่ละเดือนในรอบปี ปฏิบัติกันในกลุ่มชนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นใดหรืออาชีพไหนในสังคมจะต่างกันบ้าง รายละเอียดเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือนหรือฮีดสิบสอง เป็นต้น

2. พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิต จะมีการประกอบพิธีกรรมขั้นตอนในพิธีกรรมเหล่านั้นมีลักษณะเป็นการบอกสถานภาพเดิม การก้าวไปอยู่ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อและการผสมผสานเข้าสู่สถานภาพใหม่

3. พิธีกรรมรักษาโรค พิธีกรรมนี้ใช้รักษาโรคในสมัยก่อนที่เชื่อกันว่าสาเหตุหนึ่งของการเจ็บป่วยเนื่องมาจากการถูก “ทำ” ซึ่งอาจเกิดจากการถูก “เสก” ของเข้าไปในร่างกายหรือไม่ก็ เนื่องจากถูกวิญญาณเข้าสิง เมื่อเป็นดังนี้วิธีการรักษาจึงต้องประกอบพิธีกรรมร่ายเวทมนต์คาถา เพื่อแก้กัน พิธีกรรมรักษาโรคบางพิธีสามารถช่วยทำให้เรื่องร้ายกลับกลายเป็นดี ทำให้ผู้กำลัง ประสบอุปสรรคต่าง ๆ คลายความกังวลได้ (กิ่งแก้ว อัครถกร. 2541: หน้า 12)

กาญจนา แก้วเทพ กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อพิธีกรรม ดังนี้

1. หน้าที่ระดมพลังชุมชน เช่น พิธีกรรมจตุลทิน ต้องการการระดมแรงงานผู้คนอย่าง มหาศาล และจะต้องทำทุกอย่างให้เสร็จภายในวันเดียวกัน หากปีใดชุมชนไม่สามารถจัดงานจตุลทินได้แสดงว่าพลังชุมชนเริ่มลดระดับต่ำลง
2. หน้าที่สืบความเชื่อ เช่น พิธีกรรมพวงไหว้ผีปู่ย่า พวกรำผีฟ้าหรือแข่งชะนามเป็นการ สืบทอดความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษหรือผีที่มีฤทธิ์เดชในการคลบนันดาลเกี่ยวกับสุขภาพของคน
3. หน้าที่ในการสร้างภราดรภาพ เอกภาพ ความสามัคคีเป็นปึกแผ่น ซึ่งแทบจะมีอยู่ใน ทุกพิธีกรรม เช่น พิธีการหล่อเทียนจากน้ำตาเทียน
4. หน้าที่ในการสร้างสืบทอดอัตลักษณ์ตัวตน อัตลักษณ์ตัวตนจึงเป็นอาวุธทาง วัฒนธรรมที่มีพลานุภาพในการสร้างความรู้สึกมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีพลังเป็นของตัวเอง อิทธิพล ที่เด่นชัดของสื่อพื้นบ้านคือ การทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันหรือกลุ่มเดียวกัน มีความภาคภูมิใจในชุมชนและชาติ
5. หน้าที่ในการสร้างความอบอุ่น ความมั่นคงทางจิตใจ ตัวอย่างในช่วงเวลาปกคิกี้เช่น พิธีกรรมสวดสรภัญญะที่ช่วยให้มีความมั่นคงและมีสมาธิ หรือการบนบานศาลกล่าวและการเสี่ยงทายที่มักเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณีเสมอ

6. หน้าที่ให้ความบันเทิงในพิธีกรรมทั้งหลายมักจะมีการแสดงและการละเล่นอันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งที่ทำให้ความสนุกสนานกับงานอยู่เสมอ

7. หน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม เช่น พิธีกินหมูล้างดินเป็นพิธีกรรมลงโทษ (เชิงสัญลักษณ์) แก่ผู้หญิงที่ท้องก่อนแต่งงาน เพื่อเป็นการปรามผู้หญิงคนอื่น ๆ ในชุมชนให้ประพฤติตนอยู่ในจารีตประเพณี

8. หน้าที่ปลอดข่วญคล้ายกังวล ในช่วงที่ชีวิตของผู้คน ชุมชน ต้องเผชิญกับปัญหาหรือภาวะวิกฤติ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประสบอุบัติเหตุ เผชิญกับภัยธรรมชาติ ชุมชนก็จะมีพิธีกรรมที่ทำหน้าที่ปลอดข่วญ เช่น พิธีเหยา พิธีสืบชะตา เป็นต้น

9. หน้าที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ในการจัดการกับสภาพแวดล้อม จะมีพิธีสืบชะตาแม่น้ำเพื่อให้แนวทางการใช้ชีวิตอย่างรู้รักษาทรัพยากรน้ำ หรือการสูข่วญข้าวสูข่วญควาย เป็นต้น

10. เป็นยาสมานแผลชุมชน ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีคนจำนวนมากอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ อำนาจ หรือเรื่องส่วนตัว และเมื่อเกิดรอยร้าวขึ้นในชุมชนบรรดาพิธีกรรมทั้งหลายที่มีคุณค่าในเรื่องการให้อภัยและการอโหสิกรรม เลิกแล้วต่อกันจะสามารถสมานแผลรอยฉีกขาดของชุมชนได้

11. หน้าที่ในการสร้างความทรงจำร่วมกัน (Collective memory) ในทุกชุมชนที่มีอายุยาวนานหลายชั่วคนย่อมมีเรื่องราว ประวัติศาสตร์ มีตำนานเกิดขึ้นและในโอกาสที่มีการทำพิธีกรรมทำให้เกิดการเล่าเรื่องราวในอดีต ประวัติ บุคคลหรือตำนานความเชื่อของชุมชนให้ผู้ที่มาร่วมพิธีฟัง เรื่องราวที่เป็นความทรงจำร่วมกันนี้จะทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างสรรค์หลายสิ่งหลายอย่าง เช่น การสร้างตัวตน อัตลักษณ์ร่วมกัน (Collective identity) เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างคนหลาย ๆ รุ่น (ทั้งรุ่นที่ตายไปแล้วกับรุ่นที่ยังมีชีวิตอยู่) เป็นต้น

12. หน้าที่อบรมบ่มเพาะถือได้ว่าเป็นหน้าที่สำคัญมากที่สุดหน้าที่หนึ่งของสื่อพิธีกรรม เพราะในทุกขั้นตอนของการทำพิธีกรรม เมื่อวิเคราะห์แล้วจะพบว่าล้วนเป็นวิถีทางในการอบรมบ่มเพาะคนรุ่นหลังทั้งสิ้น เช่น การฝึกกราบรำ ปั่นฝ้าย บายศรี การอ่อนน้อมเชื่อฟังผู้ใหญ่ ด้วยเหตุนี้บรรดาพิธีกรรมไหว้ครูหรือเข้าทรงวิญญูณบรรพบุรุษจึงมีการอบรมสั่งสอนจากวิญญูณครูบาอาจารย์หรือปู่ย่าตายายเสมอ

13. หน้าที่แสดงความรู้สึกร่วมกัน เวลาที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในชุมชนต้องพบกับเหตุการณ์ร้ายหรือดี ทุกคนในชุมชนก็จะรู้สึกประหนึ่งว่าตนเองได้พบกับเหตุการณ์นั้นด้วย

14. หน้าที่เป็นคลังเก็บความรู้ การที่ชุมชนสามารถดำรงอยู่สืบเนื่องมาได้ก็เพราะชุมชนมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่ถูกเก็บรักษาเอาไว้

สรุปได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ที่อยู่ในรูปของการกระทำ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาในสิ่งที่ปัจเจกชนและกลุ่มคนเคารพนับถือ ทั้งที่แสดงออกมาจากจิตใจและสิ่งของวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนศาลหรือหอที่เชื่อว่าวิญญาณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ประโยชน์ของพิธีกรรมก็คือทำให้มนุษย์อยู่รอด เป็นเครื่องรวมจิตใจ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัยในครอบครัว เป็นศูนย์รวมของการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรมย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้สังคมเกิดความสมดุล

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมเพื่อเป็นพื้นฐานศึกษาการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษทั้งฝ่ายผีเจ้านายและฝ่ายผีเทวดาซึ่งประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ สถานที่ เวลาและขั้นตอนล้วนมีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง

การนับถือผี

พระยาอนุমানราชชน ให้ความหมายของผีไว้ว่า คือวิญญาณของผู้ตายเมื่อตายไปแล้ว ก็จะไปอยู่อีกภพหนึ่งคือภพของผีที่ไม่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ แต่เป็นอำนาจอันลึกลับเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลทุกข์หรือสุขให้กับคนได้เป็นอมนุษย์อยู่เหนือคนแต่มีลักษณะคล้ายคน คือ มีทั้งผีชั้นสูง ชั้นต่ำ มีทั้งผีดีและผีร้ายผีชั้นสูงหรือผีฟ้า ได้แก่ ผีที่เข้าใจว่าอยู่บนฟ้า เป็นผีดี ต่อมาเรียกว่า ผีเทวดาสำหรับผีที่คนไทยทุกภาคให้ความเคารพนับถือ ให้การยอมรับและจัดพิธีในการบวงสรวงเซ่นไหว้ในแต่ละท้องถิ่นเรียกชื่อผีและให้ความหมายแตกต่างกันต่อ ๆ กันมา ดังผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึงผีในมองไม่เห็นตัวนั้นถือว่าไม่ตาย สิ่งที่เป็นลม ๆ นี้นี้เดิมเราเรียกว่าขวัญ เดี่ยวนี้เรียกว่า วิญญาณ และวิญญาณนี้แหละ ถ้ายังไม่มาเกิดเป็นคนอีก ก็ไปเกิดเป็นผี” (พระยาอนุมานราชชน. 2515, หน้า, 123)

หลักการถือผีของชนชาติไทย มีก่อนศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบนี้ กล่าวคือ ผี ล่อนข้างมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน เชื่อว่าหากเซ่นผีผิดถูก สิ่งเหนือธรรมชาติจะให้การคุ้มครองหากเซ่นไหว้ไม่ดี ไม่ถูกต้องเชื่อว่า “ผี” จะทำโทษ แม้นแต่ทางบ้านเมืองยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณอยู่ไม่น้อย เช่น พระขงผึ่งผี หรือพระกระพุงผี ถือว่าเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองเมืองสุโขทัย ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า “เมืองห้วนอนเมืองสุโขทัยนี้...มีพระขงผึ่งผี เทวดาในเขาอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้ แลไหว้ผีผิดถูก เมืองนี้เที่ยงเมืองนี้ดี ผีไหว้บ่ผีผิดถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย...” (ธวัช ปุณ โณทก, 2534, หน้า10-11)

ผี จึงเป็นเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติ แต่อยู่ในความรู้สึกของคนไทยมาตั้งแต่สมัยอดีต

ผีกับพุทธศาสนามักจะเป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกมากล่าวอ้างให้มีความสัมพันธ์ควบคู่ไปด้วยกัน คุณสมบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาก็คือ สามารถนำเอาความเชื่อดั้งเดิมอันเป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมาผสมผสานเข้าด้วยกันให้คนเกิดความกลัวที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ เช่น กลัวตาย กลัวเจ็บป่วย กลัวเกิดเหตุร้าย เป็นต้น จึงพยายามปฏิบัติทำให้อยู่ในคำสอนของศาสนา ดังปรากฏในคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ที่ชี้ให้เห็น บาป บุญ คุณ โทษ อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามคำสอนดังที่ อนุกุล สิริพันธุ์ (2538, หน้า 11) กล่าวว่า ผีหรือวิญญาณ คือ พลังอำนาจแฝงเร้นที่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเหนือหลักตรรกะ หรือเหตุผล คือ ความเชื่อ ยึดมั่น ถิ่นมั่นในเชิงอุดมคติของชนชาติไทยเกี่ยวข้องกับโยงโยในวิถีชีวิตผู้คนอย่างแยกไม่ออกมานับพันปี เพราะผีคือนิยามที่ไร้ร่องรอยและเหตุผลแต่คือ เหตุผลของผู้คนในการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในความเชื่อนับแต่ครั้งบรรพกาล คือเหตุผลที่ยึดมั่นของผู้คนซึ่งต้องการคำยืนยัน วัฏจักรสังขารปรากฏการณ์ทางธรรมชาติการทำการผลิต การดำรงอยู่ของชีวิตจนกระทั่งแตกดับ และสูญสลาย

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ผี คือกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชน คนกับธรรมชาติ “ผีคนผี” คือผีคนกฎเกณฑ์ “เสียผี” คือ การแก้ไขคืนดี ผีคือ (Spirit) ของจักรวาลและสังคมครอบคลุมมิติต่าง ๆ แห่งชีวิต ผีอยู่ในคน สัตว์พืช สิ่งของ ซึ่งไม่ได้เป็นอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่สัมพันธ์กับจักรวาล การล่าผีฟ้า การสู่ขวัญ มีความหมายในบริบทของกระบวนการทัศน์เช่นนี้ ผีกับขวัญมีความหมายแทนที่กันได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2537, หน้า 64-65)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2527, หน้า 6-17) ได้ศึกษาการนับถือผีในเมืองไทย ทำให้ทราบว่ามีผีแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ

1. เจ้าพ่อ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าตามศาสนาฮินดูและพุทธ เช่น สักการบูชา เช่น ไหว้ขอความช่วยเหลือ

2. หลักเมือง เป็นคติความเชื่อของคนไทยว่า เมื่อสร้างเมืองต้องอาศัยผีหลักบ้านผีหลักเมือง เพื่อดูแลรักษาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข จึงปรากฏศาลหลักเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วไป

3. ผีเชื่อบ้าน หมายถึง ภูตผีคุ้มครอง ปรากฏมากในภาคเหนือ และภาคกลาง ส่วนภาคอีสานเรียกว่า ศาลปู่ตา

4. ผีเรือน คนเชื่อว่าผีบ้านจะคอยช่วยเหลือลูกหลานในบ้านเรือน ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องก็จะเดือดร้อน

การดี มหาพันธ์ (2544, หน้า 152-153) กล่าวถึง ผีในความเชื่อของชาวไทยจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท

1. ผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ เช่น รุกขเทวดา เจ้าทุ่ง เจ้าป่า เจ้าเขา พระภูมิเจ้าที่และผีประจำเมือง เป็นต้น
2. ผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ผีปู่ย่า ตายาย และผีเรือน เป็นต้น ชาวไทยสมัยโบราณเชื่อว่าเมื่อตายไปวิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่าง ๆ ตามกรรมที่ตนทำไว้
3. ผีวีรบุรุษ ในสมัยโบราณไม่ปรากฏว่านิยมนับถือผีบรรพบุรุษกันนัก จนกระทั่งถึงสมัยราชอาณาจักรอยุธยาปรากฏว่า มีการสร้างปราสาทเพื่อเป็นที่ประทับของวิญญาณพระเชษฐบิดร พระเชษฐบิดร หมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีการสร้างปราสาทพระเทพบิดรเพื่อเป็นที่ประทับของดวงพระวิญญาณของพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์ที่เสด็จสวรรคตแล้ว ในสมัยปัจจุบันชาวไทยนิยมสร้างศาลวีรบุรุษกันทั่วไปและสร้างอนุสาวรีย์เพื่อสักการบูชา
4. ผีร้าย เป็นผีไม่มีศาล เทียบเร่ร่อนหลอกลอนผู้คนทั่วไป เช่น ผีเปรต ผีโหมด ผีห้า ผีตายโหง ฯลฯ ผีเหล่านี้ไม่มีอิทธิฤทธิ์มากนัก พวกหมอผีที่มีเวทมนต์คาถาก็สามารถบังคับหรือฆ่าได้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศสุภา (2541) ศึกษาวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย กล่าวถึงการนับถือผีในภาคใต้ว่า การนับถือผีที่น่าสนใจของชาวบ้านภาคใต้คือ การนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งยังคงมีพิธีกรรมและแนวปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง ชาวบ้านที่มีบรรพบุรุษรุ่นใดรุ่นหนึ่งเป็น โนราจะต้องสืบทอดการทำพิธี “ลงครู” กล่าวคือ เชิญผีบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้วมาเข้าทรงลูกหลานในตระกูลของตน ชาวบ้านเชื่อว่า หลังจากผู้ตายตายไปแล้วสามปี เป็นต้นไป จะกลับมาเข้าร่างและมาลงทรง ในร่างลูกหลานครั้งหนึ่งแล้วก็จะกลายเป็น “ครูหมอ” เพื่อช่วยดูแลรักษาสมาชิกของวงศ์ตระกูลที่สืบสายเลือดนั้น ๆ ให้มีความสุข ปราศจากอันตรายต่าง ๆ สืบไป สัญญาณการกลับมาของบรรพบุรุษ โดยมากจะเริ่มจากการ “ทัก” ลูกหลาน ที่กระทำผิดต่อครอบครัวหรือต่อผีอย่างใดอย่างหนึ่ง (หมายถึง มีเหตุการณ์ด้านลบที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกของตระกูลของผู้ล่วงลับไปคนใดคนหนึ่ง โดยเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นอย่างประหลาดและแก้ไขมิได้ด้วยวิธีปกติธรรมดา) คนที่ถูกผีทักหรือถูกผีทำ เชื่อกันว่าจะรักษาไม่หายด้วยวิธีการใด ๆ จนกว่าจะ “บนผี” และโดยมากจะสัญญาว่าจะแก้บน โดยการ ลงครู โนรา ผู้ที่ประกอบพิธีคือ ราชครู ผู้เป็น โนราใหญ่ประจำตระกูล มีความสามารถทั้งด้านเวทมนต์คาถา เป็นผู้มีความรู้ มีบารมี มีความสามารถในการร่ายรำเป็นเลิศ ด้วยเหตุนี้ ราชครูจึงสามารถประภทพิธีกรรม เชื้อเชิญผี ติดต่อ รวมทั้งควบคุมผีได้ ราชครูได้รับการยอมรับจากหมู่บ้านกลายเป็นผู้นำทางจิตใจอีกทางหนึ่ง เมื่อราชครูเชิญผีมาเข้าสิง “ร่าง” ของลูกหลานผู้ถูกผีทักได้สำเร็จแล้ว ร่างทรงก็จะครองฐานะเป็นบรรพบุรุษของสายตระกูลชั่วคราว หลังจากนั้นก็จะเป็นการสนทนา กับลูกหลานญาติพี่น้องกับผีบรรพบุรุษผ่านร่างทรง จากนั้นจะมีพิธีรดน้ำขอขมาลา

โทษที่ถูกหลานอาจได้หลบหลู่ทำผิดต่อผีหรือต่อผีวงศ์ตระกูล ร่างทรงผู้ถูกผีเลือกนี้จะกลายมาเป็น
คนทรงของสายตระกูลนี้สืบไปจนกว่าจะตายหรือหมดความสามารถ

หากพิจารณาจากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การถือผี ได้ฝังรากลึกอยู่ในความรู้สึกของคนไทย
มาตั้งแต่อดีต ผีแต่ละประเภทมีทั้งให้คุณและให้โทษ ระบบโครงสร้างของผีสามารถแบ่งระดับ
ชั้นของผีเป็นผีดี-ผีเลว ตามบทบาทหน้าที่ของผีแต่ละตัวแล้วแต่คุณงามความดี ความเก่งกล้า
สามารถของบุคคลนั้น ๆ เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ โดยส่วนมากผีดีมักเกิดจากคนที่เมื่อตอนมีชีวิตอยู่
เป็นคนดี ประกอบคุณงามความดีไว้ เป็นที่เคารพนับถือเมื่อตายไปจึงไปเป็นผีดี ส่วนคนที่ตายไม่ดี
หรือมีสถานะทางสังคมไม่ดีเมื่อตายไปก็มักจะกลายเป็นผีไม่ดี ผีเลวร้าย ข้อสังเกตอย่างง่าย ๆ
นั่นก็คือ การเช่นไหว้หากเป็นผีที่เชื่อว่ามีดีเครื่องเช่นไหว้ การปฏิบัติจะแตกต่างกับผีที่เชื่อว่าเป็นผี
ดี การปฏิบัติก็ต้องทำอีกแบบหนึ่ง เช่น ผีไม่ดีวางเครื่องเช่นไหว้บนพื้นดิน ผีดีมีการทำที่ไว้สำหรับ
วางสิ่งของเครื่องเช่นไหว้ในระดับสูง เป็นต้น

แนวคิดเรื่องการนับถือผี ผู้ศึกษาใช้เป็นฐานคิดแนวทางในการศึกษานับถือผีของชาวลาว
ครั้ง ตำบลห้วยด้วน และพื้นที่ใกล้เคียง จังหวัดนครปฐม ซึ่งการนับถือผีของชาวลาวครั้ง มีการนับ
ถือผีอยู่ 2 ฝ่าย คือ ฝ่าย ผีเจ้านายและผีเทวดา ผีเจ้านายชาวลาวครั้งเชื่อว่าเป็นผีวีรบุรุษ เป็นบรรพ
บุรุษของลาวครั้งทุกคนในหมู่บ้าน ส่วนผีเทวดาลาวครั้งเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษเป็นเทวดาประจำ
ตระกูลและทุกปีจะมีการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีทั้ง 2 ประเภท โดยเฉพาะผีเจ้านายจะให้ความ
คุ้มครองคนทั้งหมู่บ้านทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปอย่างแนบแน่น เนื่องจากได้รับ
ความคุ้มครองจากวิญญาณบรรพบุรุษและผีตัวเดียวกันคนในหมู่บ้านเสมือนเป็นญาติกันทั้งหมด
นอกจากนั้นการนับถือผียังช่วยในเรื่องของการควบคุมความประพฤติของคนในหมู่บ้าน เช่น ชาย
หญิงที่ทำผิดจารีต ข้อห้ามของหมู่บ้านจะถือว่าผิดผี จะต้องทำพิธีแปลงผี เสียผี เสียค่าปรับ ถือว่า
เป็นการขอสมมาต่อผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

แนวคิดการถ่ายทอดและการคงอยู่

การสืบทอดหรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม คือ กระบวนการถ่ายทอดหรือการขัดเกลา
ทางสังคมเพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ระเบียบของสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ช่วยควบคุมสังคมอีกแบบหนึ่ง
การถ่ายทอดที่จัดว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใกล้ชิดมากที่สุดก็คือสังคมในครอบครัว เนื่องจากมีความ
ใกล้ชิดระหว่างบุคคลในครอบครัว การถ่ายทอดจึงเริ่มต้นที่พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติพี่น้องที่มี
ความสัมพันธ์ต่อกัน อบรมสั่งสอน ฝึกฝนและปลูกฝัง ให้คนในครอบครัวรับรู้เรื่องราว ความเป็นมา
แบบอย่างและแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง นอกจากนี้การถ่ายทอดเรื่องราวสู่คนรุ่นหลังยังมี
การกระทำระหว่างกลุ่มสมาชิก เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่ม โรงเรียน ที่มีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยน
เรียนรู้ซึ่งกันและกันจนทำให้เกิดถ่ายทอด การยอมรับวัฒนธรรมระหว่างกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์,

ศรีศักร วัลลิโภดม. และเอกวิทย์ ณ ถลาง (2537, หน้า 50-53) อธิบายว่า เหตุที่มนุษย์มีความสามารถ ดำรงเผ่าพันธุ์ก็เพราะมีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาช้านานให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดนั้นมีความละเอียดและซับซ้อน โดยจะเกี่ยวกับการทำมาหากิน อุดมการณ์และวัฒนธรรมของกลุ่ม รูปแบบการถ่ายทอดจะต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียน เพื่อ สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างปกติ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ นั้นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ ดังที่ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549, หน้า 109-110) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นทั้งกลไกการถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำดำรงรักษา สิ่งเดิมเอาไว้ เช่นเดียวกับที่เป็นเป็นกระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตใจ อุดมคติฯ ของสังคมระดับต่าง ๆ กระบวนการ เรียนรู้จึงเป็นทั้งกลไกการถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำเพื่อดำรงรักษาสิ่งเดิมเอาไว้

กระบวนการถ่ายทอดทางความเชื่อและพิธีกรรมทำให้เกิดการเรียนรู้ การซึมซับจน กลายเป็นวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งมา เป็นมรดกทางปัญญา จากคนรุ่นหนึ่งส่งต่อไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเป็นการเชื่อมต่อให้มรดกเหล่านั้นเกิดการคงอยู่และได้รับการ ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดความอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ การตัด ตอน แยกส่วนและสลดทอนลงบ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย การศึกษาเรื่องการถ่ายทอด และการสืบทอดเรื่องราวของชุมชน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการนับถือผี การถ่ายทอด การเรียนรู้ การขัดเกลา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ทำการศึกษาถึงผลพวงที่ต่อเนื่องจากผลิตซ้ำหรือถ่ายทอด ด้วยว่าเมื่อกลุ่มคนได้เรียนรู้และรับสิ่งที่ ถูกถ่ายทอดและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตในชุมชนย่อมมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องโดยไม่ สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนอีกทั้งยังช่วยลดความขัดแย้งช่วยให้อยู่ในจารีตธรรมเนียม ปฏิบัติได้อย่างได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่ากระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของสังคม เกิดจากการกระทำ ต่อ ๆ กันมาจนทำให้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สั่งมาจากบรรพชนในด้านต่าง ๆ จับเคลื่อนไปสู่ชุมชนจนเกิดการเรียนรู้คงอยู่กับสังคมนั้น ๆ ขณะเดียวกันหากสังคมใดขาด กระบวนการถ่ายทอดเรื่องราว ตำนานอันแสดงถึงรากเหง้าของชุมชนความเป็นเอกลักษณ์ของ กลุ่มก็ถูกวัฒนธรรมอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงกลืนไปในที่สุดขณะเดียวกันการถ่ายทอดเรื่องราวจาก บรรพบุรุษจะได้รับการสืบทอดหรือเกิดการเรียนรู้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าเหตุการณ์ พิธีกรรม วัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้นมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากน้อย เพียงใด โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันยังมีการแข่งขันสูง สังคมก็ยิ่งเปลี่ยนแปลงเร็วเท่านั้นจึงควรปลูกฝัง

ความคิด ความรัก ในสิ่งที่บรรพชนสร้างสรรค์และสร้างสมให้ลูกหลานได้เห็นคุณค่าเพิ่มมากขึ้น ก่อนที่จะล่มสลายไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดและการคงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรม การนับถือผี บรรพบุรุษ ผู้ศึกษาได้แนวคิดจากนักวิชาการดังนี้

สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม คือ การสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งเคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง โดยจากการที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ จะต้องทำการเรียนรู้ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อถือเป็นหลักแกนกลางในการประพฤติปฏิบัติได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ และการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่าถูกต้องดีงาม และได้ยึดมั่นถือเป็นการอบในการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และทั้งจะต้องมีการถ่ายทอดส่งต่อกัน ไปคนรุ่นหลัง ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้สองลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน คือ การสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่สั่งสอนลูก การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่งเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในแนวนอนคือ การที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยที่ฝ่ายรับวัฒนธรรมใหม่ได้ละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วน และทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป ดังนั้นผลของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปได้บ้างตามกาลเวลาแต่ค่านิยมที่ใช้เป็นหลักใหญ่ที่เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงไป (สุพัตรา สุภาพ, 2546, หน้า 25-31)

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวถึง การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านการยอมรับของสังคมมาช่วงหนึ่ง โดยระหว่างนั้นอาจเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม แต่ยังคงมีการสืบทอดผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จึงต้องเป็นสิ่งที่สังคมต้องเรียนรู้ และรับช่วงการสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นก่อนการที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าอะไรควรยึดถือหรือควรปฏิบัติ โดยทั่วไปมักยึดหลักใหญ่ ๆ ที่ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคมหากพบว่าวัฒนธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมของคนในสังคมช่วงเวลานั้น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมพบว่าลักษณะบางประการของวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลาแต่บรรทัดฐาน ค่านิยมที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์หรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติสำหรับคนในสังคมจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปดังนั้น วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้นั้นจะต้องประกอบด้วย (อมรา พงศาพิชญ์, 2533, หน้า 23-34)

1. วัฒนธรรมนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางสังคมที่มีคุณค่า น่าสะสม มีประโยชน์กับคนในสังคม สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือแนวทางในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นและมุ่งถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไป

2. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อมารับเอาไว้เพียงเป็นมรดกมีแต่รักษาไว้หรือไม่ปรับปรุงเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันหรือยุคสมัยวัฒนธรรมนั้นย่อมไม่มีความเจริญงอกงาม อาจเสื่อมความนิยมหรือสูญหายไปในที่สุด

3. วัฒนธรรมนั้นต้องได้รับการถ่ายทอด เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้รับช่วง การสืบทอดและเผยแพร่ให้แพร่หลายเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นสืบทอดต่อเนื่องกันไม่ขาดตอน และคงอยู่ในสังคมเรื่อยไป

งามพิศ สัตย์สงวน (2538, หน้า 32) กล่าวว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมคือ การที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกทางสังคม ที่เกิดจากการเรียนรู้ จะถูกถ่ายจากคนในชั่วชีวิตหนึ่ง ไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการสื่อสารจากภาษาพูด การเขียน หรืออาจใช้วิธีอื่น ๆ ที่เหมาะสมตามยุคสมัยของแต่ละสังคม ทำให้ความคิด ความเชื่อ ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปอีกรุ่นหนึ่งได้ และชุมชนและสังคมที่กำหนดเอาไว้ โดยที่ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมคือ การปรับเปลี่ยนตนเองไปสู่ความทันสมัยตามสังคมตะวันตก และการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีวิต ไปเป็นแบบวิถีของสังคมเมือง

อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549, หน้า 1) กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า กระบวนการเรียนรู้นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มนุษย์ใช้ในการปรับตัว เพื่อสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ การเรียนรู้จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงด้านกายภาพตามสัญชาตญาณทางธรรมชาติเท่านั้น หากครอบคลุมถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความรู้สึกริเริ่มคิด จิตใจ อุดมคติของสังคมระดับต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยสติปัญญา กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกลไกการถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำเพื่อรักษาสิ่งเดิมเอาไว้ เช่นเดียวกับ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์เพื่อปรับตัวกับสิ่งเดิม

แนวความคิดในเรื่องความคงอยู่ของวัฒนธรรมนี้อาจสรุปได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความมีพลังของคนในชุมชนที่สามารถซึมซับและถ่ายทอดเรื่องราวอันทรงคุณค่าต่าง ๆ จากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชุมชนตลอดจนนำมาเป็นกระบวนการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม โดยการสั่งสอนให้สมาชิกแต่ละรุ่นเกิดการเรียนรู้ปรับตัว และ เข้าใจถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิมที่ท้องถิ่นตนมีอยู่การถ่ายทอดและดำรงอยู่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่กลุ่มยึดมั่นและปฏิบัติตามบรรพบุรุษต่อ ๆ กันมา บางอย่างอาจคงสภาพเดิม

บางอย่างอาจมีการปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลาแต่สิ่งที่ยังคงมีการปฏิบัติหลงเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษา สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมการแสดงออกตามแบบอย่างที่ได้รับการถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นของคนในชุมชนมาจนปัจจุบัน

ผู้วิจัยนำแนวคิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษากระบวนการดำรงรักษาค้นหาสิ่งที่มีอยู่เดิมที่ได้รับการถ่ายทอดส่งต่อจากบรรพบุรุษของลาวครั้ง ด้าน วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงว่ามีวิถีและกระบวนการดำรงรักษาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง การปะทะกับกระแสจากภายนอกอย่างไรและการถ่ายทอดดังกล่าวมีอะไรบ้างที่ยังคงอยู่และที่สูญหายไปจากชุมชน

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการวิจัย

เป็นทฤษฎีที่มุ่งพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งถือว่าสังคมประกอบขึ้นด้วย โครงสร้างและหน้าที่ที่จำเป็นอย่างต่าง ๆ ซึ่งขึ้นต่อกันและกัน นอกจากนี้นักวิชาการยังมองว่า การแข่งขันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่สังคมหลีกเลี่ยงไม่ได้ทำให้เกิดการขัดแย้ง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural functional theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เป็นทฤษฎีที่มีมาหลายแนวคิดของนักสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยาที่พยายามอธิบายบทบาทหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ที่มีต่อสังคมในหลายแง่มุม ในที่นี้ ผู้วิจัยนำเอาแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับการอธิบายบทบาท และหน้าที่ของความเชื่อเรื่องผี ผู้วิจัย นำแนวคิดของ

วิเชียร รักการ กล่าวถึง สังคมว่า สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ ในสังคม เหมือนร่างกายมนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้ก็ต้องมีอวัยวะทำหน้าที่ต่าง ๆ หน้าที่ความสำคัญของ สังคมก็เช่นเดียวกันจะต้องมีการผลิต การให้กำเนิดและอบรมสมาชิกใหม่ที่จะมาแทนสมาชิกเก่า จะต้องมีการมอบอำนาจการปกครองให้บางคนเป็นผู้ใช้ จะต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ไม่ให้เป็นอันตรายต่อความสุขส่วนร่วม หน้าที่เหล่านี้เป็นความจำเป็นของสังคมที่จะต้องสร้าง สถาบันที่มีระเบียบกฎเกณฑ์กำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้ปฏิบัติตาม ระบบครอบครัว ระบบการเมือง การปกครอง ระบบความเชื่อทางศาสนาและการศึกษาอบรมที่ ให้แก่สมาชิกของสังคม การทำงานของกลไกสถาบันจะเป็นผลทำให้สังคมเกิดอยู่ในสภาพสมดุล เคลื่อนที่ กล่าวคือสถาบันจะปรับตัวเข้ากับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขอบเขตของสถาบันใน

ขั้นสุดท้ายก็คือการทำงานของสถาบันครอบครัวซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการอบรมสมาชิกสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ให้รู้จักระเบียบวินัยการควบคุมตนเอง (วิเชียร รักการ, 2529, หน้า 102-103)

สุภาวศ์ จันทวานิช กล่าวถึง “ระบบสังคม” และ “หน้าที่” ว่าหน้าที่คือกลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อสนองความต้องการของระบบสังคมในระบบสังคมมีหน้าที่คือมีการกระทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ๆ และทำเพื่อมาสนองความต้องการของระบบ เช่น ระบบสังคมมีความต้องการให้ใครมาเลี้ยงดูเด็ก การดูแลเด็กก็มีกิจกรรมหนึ่งสำหรับดูแล เราเรียกสิ่งนี้ว่า “หน้าที่” กลุ่มกิจกรรมก็ได้แก่สถานดูแลและ โรงเรียน เป็นต้น (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2553, หน้า 165-171)

หน้าที่พื้นฐานที่ทำให้เข้าใจสังคมได้มากขึ้นมีดังนี้

1. การปรับตัว (Adaptation) คือการที่สังคมจัดให้มีการปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมและความต้องการของระบบ หากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่ตรงกับความต้องการของระบบก็มีการปรับตัว การปรับตัวเป็นหน้าที่พื้นฐานที่จะทำให้ระบบสังคมที่ไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้

2. การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) สังคมต้องมีการกำหนดหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก ๆ ระบบต่าง ๆ ทำหน้าที่เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายหลัก

3. บูรณาการ (Integration) คือ หน้าที่ในการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ซึ่งจะต้องดำเนินร่วมกัน เนื่องจากสังคมประกอบด้วยระบบย่อยที่มีความแตกต่างกันและมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะของตน จำเป็นต้องมีการดูแลให้เกิดการประสานสอดคล้องระหว่างระบบย่อย ๆ จึงต้องบูรณาการเข้าหากันและกัน

4. การรักษารูปแบบ (Latency หรือ Pattern maintenance) คือ การดำรงและฟื้นฟูแรงจูงใจของปัจเจกชนและแบบแผนของสังคมในการที่จะขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยกันสังคมก็จะต้องถูกดำรงไว้ คือ ลักษณะของสังคมที่ไม่เปลี่ยนแปลงแบบดอนรากดอนโคนหรือเป็นแบบแผนอนุรักษ์นิยม

ดังนั้นทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จึงให้ความสำคัญต่อระบบสังคมที่จะทำหน้าที่ปฏิสัมพันธ์และปรับตัวเข้าหากันภายใต้สมมติฐานสำคัญ 4 ประการ คือ

1. ทุกสังคมประกอบขึ้นด้วยการบูรณาการรวมหน่วยงานหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม
2. ทุกส่วนประกอบทางสังคมแต่ละส่วนจะทำหน้าที่หรือประโยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อความสมบูรณ์และความอยู่รอดของสังคม
3. ทุกสังคมมีแนวโน้มที่จะรักษาคุณภาพของสังคมไว้

4. ทุกสังคมจะมีความมั่นคง เนื่องจากสมาชิกภายในสังคมมีความสอดคล้องและความเข้าใจในเรื่องของสถานภาพค่านิยม ฯลฯ ซึ่งกันและกันความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับสัญญาสัญญาวิวัฒน์. (2540. หน้า 34) ได้ สรุปทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มีสาระสำคัญดังนี้

1. สังคมมนุษย์ประกอบด้วย โครงสร้างส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคมปฏิบัติหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่การดำรงอยู่ของสังคม

2. ความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นอยู่กับดุลยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ในโครงสร้างทางสังคม

3. โครงสร้างสังคมมีความแปลกแยกมากสังคมยิ่งมีความเจริญ

4. สาเหตุที่ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากภายในหรือมาจากภายนอกสังคมก็ได้

5. สังคมสมัยใหม่มีลักษณะอารมณืเป็นกลางความสัมพันธ์อย่างเฉพาะเจาะจงยึดหลักสากลในการประเมินค่าการกระทำของบุคคลยึดความสำเร็จเพื่อประโยชน์งานของบุคคลและบุคคลมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ของตนเอง ในขณะที่สังคมแบบประเพณีมีลักษณะใช้อารมณืรับผิดชอบกับการประเมินค่าการกระทำของบุคคลยึดหลักเชื้อสายในการบรรจุแต่งตั้งมากกว่าประโยชน์ส่วนตน จากที่กล่าวมาเบื้องต้นเมื่อได้พิจารณาเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่แล้วจะเห็นว่ารายละเอียดของโครงสร้างหน้าที่นอกเหนือจากมองบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมแล้วยังเป็นการมองถึงพฤติกรรมในการแสดงออกของคนในสังคมทั้งทางด้านความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับจากการแต่งตั้งของคนในชุมชนและบทบาทที่ได้รับจากการแต่งตั้งของผีที่นับถือมีความแตกต่างกันแต่เมื่อมาประสานรวมกันแล้วมีความลงตัว การประสานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของสังคม ซึ่งการกระทำระหว่างกันที่เป็นแบบแผนและมั่นคงนั้นเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้สังคมนั้น ๆ ดำรงอยู่ได้ต่อไป

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าว มาเป็นแนวทางในการศึกษา อธิบายหน้าที่ ความเชื่อเรื่องผี ความสัมพันธ์ระหว่างผีกับสถาบันทางสังคมด้านต่าง ๆ ระบบและวิธีการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาให้สมาชิกใหม่ได้มีบทบาท หน้าที่ทดแทนสมาชิกเก่าขณะเดียวกันก็มอบอำนาจหน้าที่ให้ ระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกได้ปฏิบัติตาม ระบบความเชื่อและการนับถือผีของลาวครั้งจะมีการมอบหมายสิทธิอำนาจหน้าที่ให้บุคคลได้รับอำนาจอย่างสมบูรณ์ ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม เพื่อเป็นข้อพิสูจน์ถึงความคงอยู่ของการนับถือผีและพิธีกรรม เช่น ตำแหน่งกวน บริวารและตำแหน่งแม่เจ้าเรือน เจ้าต้นและพี่เลี้ยง ล้วนแล้วแต่เป็นสิทธิ หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสิ่งนับถือและสังคมให้การยอมรับ ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ของสังคม โดยจะดูว่าความเชื่อ

ดังกล่าวซึ่งเป็นระบอบย่อยหนึ่งในสังคม มีหน้าที่เชื่อมโยงกับระบบอื่น ๆ ใดในการทำให้สังคมชาติพันธุ์ลาวครั้ง คำบาลห้วยค้วนและพื้นที่ใกล้เคียง อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ดำรงอยู่

2. ทฤษฎีบทบาทหน้าที่

องค์กรทางสังคมแต่ละอย่างจะประกอบไปด้วยสถานภาพหรือตำแหน่งจำนวนหนึ่ง ที่บอกถึงสิทธิและหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่เกี่ยวข้อง บทบาทที่คนได้รับนั้นอาจมาจากการแต่งตั้งจากบุคคลให้มีบทบาทหน้าที่ หรือแต่งตั้งโดยสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งการแต่งตั้งแบบหลังนี้เป็นการแต่งตั้งจากสิ่งที่ยังมองไม่เห็นแต่สังคมให้ความเคารพนับถือ เชื่อและยอมปฏิบัติตาม ด้วยความกลัวที่อาจได้รับการลงโทษจากสิ่งที่ยังมองไม่เห็นหากไม่ปฏิบัติตามหน้าที่บทบาทที่ได้รับ

พัทญา สายหู อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ทางสังคมว่า สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของบุคคลว่าเป็นเรื่องของตำแหน่ง และหน้าที่ ซึ่งกำหนดความเป็นบุคคล ในขณะที่คนใดคนหนึ่งมีการกระทำทางสังคม เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งนั้น ซึ่งต่างฝ่ายยอมปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การกำหนดบทบาทสำหรับแต่ละสถานภาพของสังคมเกิดจากการตกลงร่วมกันของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ตามที่เห็นว่าสะดวกและเหมาะสมให้ประโยชน์ที่ตรงต่อตอบสนองกันได้ การตกลงเช่นนี้เมื่อเวลาผ่านไปผู้อื่นเห็นพ้องด้วยดีและร่วมใช้ จึงกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่เอาอย่างและทำตามถ่ายทอดสืบต่อกันมาซึ่งบทบาทตามแต่ละสถานภาพทางสังคมนั้น มีการกำหนดไว้ดังนี้ 1. บทบาทในข้อตกลงของกลุ่มกระทำสัมพันธ์กันในเรื่องนั้น ๆ 2. บทบาทในกฎเกณฑ์ข้อบังคับของหมู่คณะที่ร่วมทำกิจกรรมอย่างเดียวกัน 3. บทบาทในธรรมเนียม ประเพณีของชุมชน 4. บทบาทในตัวกฎหมายของชุมชนในสังคมนั้น ๆ (พัทญา สายหู, 2540, หน้า 46-87)

เจริญ พรหมอยู่ กล่าวถึง บทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ซึ่งเมื่อคนมีสถานภาพทางสังคม แต่ละคนก็มีแนวทางที่ปฏิบัติตนไปตามแนวทางของสถานภาพของตน ซึ่งเรียกว่า บทบาท บทบาทของสมาชิกในสังคมนอกจากจะเป็นไปตามสถานภาพแล้วยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิ และหน้าที่ซึ่งตนเองมีส่วนผูกพันกับสังคม บทบาทของสมาชิกสังคมจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตัวเองและสถานภาพสังคมที่ตนมีส่วนร่วม การที่คนมีบทบาทต่อสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะควบคุมให้สังคมเป็นระเบียบ และในทางตรงกันข้าม ถ้าคนในสังคมประพฤติบกพร่องไม่ดำเนินบทบาทของตนในสังคมให้สมกับสถานภาพก็จะทำให้สังคมไม่เป็นระเบียบได้ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคม ดังนั้นเมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งในสังคม ก็ย่อมที่จะต้องแสดงบทบาทตามตำแหน่งนั้น ๆ (เจริญ พรหมอยู่, 2526, หน้า 27)

อุบล เสถียรปรีดิกรณ์ ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทไว้ดังนี้ 1. บทบาทมีอยู่ประจำในทุกสถานภาพของสังคม มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง 2. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท 3. การที่

คนเราจะทราบบทบาทของตัวเองได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการจัดกลาทางสังคม และ 4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงออกมานั้น อาจไม่เหมือนกับบทบาทตามบรรทัดฐานของสังคมเพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริง ๆ นั้นเป็นผลของบุคลิกภาพของบุคคลนั้นร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มา ร่วมในพฤติกรรมและสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสถานการณ์ที่เกิดการแสดงบทบาท (อุบล เสถียรปริณกรณ์. 2528. หน้า 43)

สรุปได้ว่าทฤษฎีบทบาทเป็นกรอบแนวคิดในรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลได้ถูก กำหนดขึ้น ตามสิทธิและหน้าที่ที่สังคมได้วางบรรทัดฐานไว้และคาดหวังให้บุคคลนั้นปฏิบัติตาม ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งบทบาท นั้น ๆ จะแปรเปลี่ยนไปตามสภาวะแวดล้อมและโอกาส

ผู้วิจัยใช้แนวคิด เรื่องบทบาทมาใช้อธิบาย สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มคนใน การทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมพิธีบรรพบุรุษทั้งฝ่ายเจ้าชายและฝ่ายเทวดาถึงการแสดงบทบาทหน้าที่ ตามตำแหน่งที่ได้จากการ “จับ” ของผีเจ้าชาย บทบาทหน้าที่ดังกล่าวบุคคลเหล่านั้นจะปฏิบัติตาม สิทธิ หน้าที่ ที่บรรพบุรุษได้กำหนดปฏิบัติไว้เป็นแนวทางแล้ว และหากบทบาท หน้าที่ ผู้รับผิดชอบ ไม่ปฏิบัติตามสถานภาพ จะมีผลอย่างไร ตามความเชื่อในชุมชนลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ ใกล้เคียง อําเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

3. ทฤษฎีชาติพันธุ์ (Ethnic groups)

ชาติพันธุ์ (Ethnicity) คือ การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกันและ เชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน กลุ่มนี้มีลักษณะเด่นคือเป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมา จากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดซึ่งทางชีวภาพและ รูปพรรณเหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมผู้ที่อยู่ใน วัฒนธรรมเดียวกันจะมีลักษณะความรู้สึกร่วมกันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กัน เป็นความผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์และในขณะเดียวกันก็ สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ความรู้สึกผูกพันนี้อาจเรียกว่า “สำนึก” ทางชาติพันธุ์หรือชาติลักษณะ (Ethnic identity)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) หมายถึง ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ รวมกันของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกลุ่มอื่นซึ่งอาจจะเป็นลักษณะ วัฒนธรรมซึ่งกายภาพ เช่น การแต่งกาย การสร้างบ้าน ภาษา ดํานาน ความเชื่อและลักษณะพิธีกรรม รวมทั้งการเรียกชื่อกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่น การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ศึกษาจากลักษณะ ดั้งเดิมวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการศึกษาตามแบบสารัตถนิยม โดยมีพื้นฐาน แนวความคิดที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีแกนสำคัญอยู่ที่ลักษณะดั้งเดิมทาง

วัฒนธรรมซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่สื่อสารและตกย้ำอยู่เสมอในการแสดงออกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ทางศาสนา พิธีกรรม ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คติชนและศิลปะการแสดงออกทางวัฒนธรรม (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2546, หน้า 75-76)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ อธิบายความหมายของอัตลักษณ์ว่า หมายถึง สิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นพวกเดียวกันแตกต่างจากเขา พวกเขาหรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีระบบการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเราหรือคนอื่น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2545, หน้า 1-2)

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มาศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มลาวครั้งดำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดการรวมตัวอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อหาที่อยู่อาศัยและมีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แตกต่างกับลาวกลุ่มอื่น ๆ ที่อพยพมาพร้อมกันทั้งประเพณี วัฒนธรรมรวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมตลอดจนวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ลาวครั้งได้สร้างอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์โดยผ่านขบวนการแสดงออกเพื่อต้องการสื่อให้เห็นว่าตัวเองไม่เหมือนคนอื่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงออกมาในเรื่องของ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของลาวครั้ง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “ระบบความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในสังคมสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม” ผู้ศึกษาผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกได้ 3 กลุ่ม ด้วยกันดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผี

สุเทพ สุนทรเกษม (2511) ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ว่า ความเชื่อของชาวบ้านเรื่องผีปู่ตา เป็นเครื่องแสดงว่าชาวบ้านเชื่อในโลกมนุษย์และโลกผี โดยมี “เจ้า” ทำหน้าที่เป็นคนทรงจะทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างคนกับผี ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา เปรียบเสมือนมาตรการในการควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤติก่อนอกกริดและระเบียบของสังคม ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้ผีปู่ตาเป็นเครื่องมือปกครองลูกบ้านด้วย ยิ่งไปกว่านั้นความเชื่อเรื่องผีปู่ตามีความเกี่ยวข้องกับ โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ได้ศึกษาเรื่องผีเจ้านาย โดยมุ่งศึกษาสถานภาพของการนับถือผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่ว่า ดำรงอยู่ได้อย่างไรภายใต้ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาและ

ศึกษาเกี่ยวกับสัมพันธภาพของศาสนาพุทธ พราหมณ์และผีภายใต้โครงสร้างอันเดียวกัน รวมทั้งระบบการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยกเป็นตัวบุคคลตลอดจนวิเคราะห์ถึงหน้าที่ทางสังคมของผีเจ้านายด้วย ผลการวิจัย พบว่า การนับถือผีดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธศาสนาโดยมีการจัดสถานภาพและแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยังมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ทางเศรษฐกิจตลาดการเมืองการปกครองและการบริหารในสังคม และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย

ธวัช ปุณโณทก (2528) ได้เสนอบทความเรื่องความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสานสรุปว่า ความเชื่อในสังคมอีสานผูกพันอยู่กับเรื่องภูตผีวิญญานอย่างเหนียวแน่น แม้พุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาท มีอิทธิพลต่อวิถีประชา แต่ความเชื่อในภูตผีวิญญานก็ไม่ได้หายไปจากสังคมทั้งชาวอีสานเองก็ไม่ได้แยกความเชื่อในเรื่องการนับถือผีออกจากพุทธศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สนใจว่าการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นจะเป็นแบบใด แต่จะทำตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นถือว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวและครอบครัวมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นพิธีกรรมที่เนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

บุญยงค์ เกศเทศ (2532) กล่าวว่า เมื่อชุมชนใดตั้งบ้านเรือนขึ้นมาต้องกั้นอาณาเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่ง โดยสร้างศาลาหรือโรงเรียนให้เป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ตา) ซึ่งเชื่อกันว่าบรรพบุรุษดังกล่าวจะช่วยดูแลรักษาต้นไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของผู้นั้นในชุมชนให้มุ่งปฏิบัติในสิ่งที่ถูกทำนองคลองธรรม โดยมีเจ้าหรือกระเจ้าซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากผีปู่ตาให้เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับชุมชน สถานภาพดอนปู่ตาในภาคอีสานเท่าที่มีการดูแลรักษาอย่างจริงจัง มีพิธีเลี้ยงผีทุกปี ๆ ละ 2 ครั้ง ในช่วงเดือน 3 และ เดือน 6 มีเจ้าจำเป็นผู้ทำพิธี ซึ่งแต่ละชุมชนยังมีสภาพป่าค่อนข้างสมบูรณ์ มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้สอยทรัพยากร โดยบริหารจัดการและดูแลรักษาอย่างเป็นระบบ มีการปรับผู้ละเมิดเป็นเงินตั้งแต่ 500 บาท ถึง 1,500 บาท เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2535) ศึกษาความเชื่อของชาวล้านนาพบว่าชาวล้านนาได้จัดความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานการผสมผสานความเชื่อเรื่องบุญในพุทธศาสนา ความศักดิ์สิทธิ์ในการนับถือผีหรือไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ด้านปรากฏการณ์ทางสังคมภายใต้ผลการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ชุมชนชาวชนบทจะมีความศรัทธาต่อการนับถือผีลดลงไปอย่างมาก สะท้อนให้เห็นได้จากการเลิกประกอบพิธีกรรมหลายพิธี ตั้งแต่การเซ่นไหว้ผีอารักษ์หมู่บ้าน ผีอารักษ์ทางการเกษตร ผีปู่ เป็นต้น แต่พบว่าชาวบ้านยังคงเชื่อถือการทรงผีเจ้านายอยู่มาก นอกจากนี้ยังเสนอว่า พิธีกรรมและความเชื่อทั้งหลาย สามารถปรับเปลี่ยนความหมายที่มีต่อสังคมในบริบทของ

การเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ได้อย่างไม่เท่าเทียมกัน ยังคงมีลักษณะเฉพาะของแต่ละความเชื่อไว้อยู่ในบางระดับ พิธีกรรมและความเชื่อของชาวล้านนามีการผสมผสานกันหลายอย่างและมี การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วบางอย่างไม่ได้เสื่อมสลายไปในทิศทางเดียวกัน หากแต่มี การปรับเปลี่ยนในรูปแบบต่าง ๆ มีทั้งการสลายไป การอนุรักษ์ไว้ การผสมผสาน ตลอดจนการผลิต ใหม่ทางศีลธรรม

สุริยา บรรพลา (2545) ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการวิจัย พบว่า พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุงจะจัดขึ้นในช่วงเดือน 6 ก่อนฤดูทำนา สันนิษฐานว่า ประเพณีนี้เกิดขึ้นมาก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา พิธีกรรมจะสะท้อนระบบความคิดของ ชาวบ้านที่มีต่อบรรพบุรุษว่าเมื่อตายไปแล้วจะยังคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เพื่อให้ข้าวปลา อาหารบริบูรณ์ ชาวบ้านจึงจัดแต่งอาหารคาวหวาน น้ำ หมากพลู บุหรี่ สุรา เทียนดอกไม้เช่นสรวง และบูชาอันวอนให้ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษลดบันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล ผู้ประกอบพิธี ประกอบด้วย ขะจ้ำ นางเทียม สมุน นางแตงฯ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีมี 3 ขั้นตอน คือ การเช่นสรวงบูชา การทำบุญกินเลี้ยงและการเล่นฟ้อนรำ การสืบทอดตำแหน่งชะจ้ำ นางเทียม นางแตง สมุน มีการสืบทอดทางสายตระกูล โดยให้บุตรชายเข้าร่วมพิธีกรรมและเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ๆ

สุนันท์ ไชยสมภาร (2545) ศึกษาบทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อ และพิธีกรรมในชุมชนภาคเหนือและปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดเชื่อมโยง กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนอย่างแนบแน่น โดยมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทาง พระพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้าน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องบาป บุญคุณโทษและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดในการถ่ายทอดความเชื่อ ดังกล่าวโดยผ่านพิธีกรรมและการกล่อมเกล้าในครอบครัว พิธีกรรมและการกล่อมเกล้าที่ผู้หญิงมี บทบาทได้แก่ กิจกรรมการทำบุญในรอบปี การเลี้ยงผี การสะเดาะเคราะห์ การทำบุญ การอบรมขัด เกลาบุตรหลานในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยการเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมร่วมกันและ พานบุตรหลานเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวและชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมได้แก่ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติที่มีการปฏิบัติในชุมชนที่มีการสืบทอดกันมา บทบาทของผู้หญิงในครัวเรือน และบทบาททางสังคมและการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ปฏิบัติ ซึ่งเท่ากับเป็นการถ่ายทอดความเชื่อและการปฏิบัติแก่ลูกหลาน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุนบทบาทของผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและถ่ายทอดแก่เยาวชน

ภูมิจิต เรืองเดช (2546) ศึกษาความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่บ้าน สวายจิกได้รับอิทธิพลตามคติความเชื่อแบบผี พราหมณ์และพุทธ มีความเชื่อและนับถือผีอย่าง

เครื่องครัด คือ ผีนียะตา ผีโดนตาและเปรียะภูมิแสร โดยองค์ประกอบในพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม อุปกรณ์เครื่องบูชา เครื่องเช่นสรวงและขันตอนในการประกอบพิธีกรรมที่เชื่อถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษมาช้านานมากกว่า 100 ปี พบว่า ประการแรก ความเชื่อเรื่องผีที่บ้านสวายจิกซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านมีจำนวน 7 ผีปู่ตา โดยจะจัดพิธีกรรมตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน และจะต้องสิ้นสุดภายในเดือน 6 เท่านั้น ผีปู่ตาทั้ง 7 แห่ง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ เชื่อว่าผีปู่ตาจะคุ้มครองให้หมู่บ้านมีความสงบสุขปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ประการที่สอง ความเชื่อและการนับถือผีโดนตา เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผีบรรพบุรุษประจำสายเลือด สายตระกูล โดยเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงวนเวียนเพื่อคอยดูแล ปกป้อง รักษาคุ้มครองลูก ๆ หลาน ๆ ผู้ที่ปฏิบัติดีจะมีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่ปฏิบัติไม่ดีจะถูกลงโทษให้ได้รับความเดือดร้อน

สร้อยญา แสงลับ (2546) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโทนของชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหนองบัวยังคงมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรี โทณอย่างมั่นคงยึดถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และพร้อมใจประกอบพิธีเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี องค์ประกอบของพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านบุคคล องค์ประกอบด้านเวลาและสถานที่ ซึ่งจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อ 2 พิธีคือ พิธีกรรมเลี้ยงศาลเจ้าพ่อพระยาศรี โทณและพิธีเชิญเจ้านายเข้าเมือง และองค์ประกอบด้านวัสดุ ส่วนขั้นตอนจะดำเนินไปตามขั้นตอนแน่นอนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบางส่วนของพิธีกรรมเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ชาวบ้านก็ยังเลื่อมใสและเชื่อมั่นเหมือนเดิมเพราะจากการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทุกปีเกิดผลดีต่อชุมชนและทำให้สังคมมีระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมกับวิถีชุมชนเป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในการบนบานต่อเจ้าพ่อ โดยจะมีการบน 2 อย่าง คือ การบนบานปีต่อปีและการบนบานในพิธีกรรมเลี้ยงศาลในปีต่อปี และการบนบานเมื่อมีความเดือดร้อนจะบนบานและแก้บนที่หน้าบ้านกวนจ้ำในความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจส่วนมากจะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชุมชน เชื่อว่าเจ้าพ่อช่วยคลี่คลายให้มีความก้าวหน้าในอาชีพ ด้านสภาพแวดล้อมเชื่อว่าบริเวณศาลเจ้าพ่อเป็นสถานที่หวงห้ามเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด จากการศึกษาทำให้ทราบว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่ต้องการ ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานมีความสามัคคีกัน มีพฤติกรรมที่ดีงามและถูกต้อง ทำให้สังคมมีระเบียบ ร่วมใจรักษาประเพณีท้องถิ่นและสามารถดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์

วัชร ชูสุทธิ (2551) ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ (รามัญ) กรณีศึกษา ชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองตากค อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลจากวิจัยพบว่า มอญเป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติอันยาวนาน มาตั้งถิ่นฐาน ในเขตชุมชนแม่น้ำแม่กลองบริเวณเขตอำเภอโพธารามและบ้านโป่ง พร้อมกันได้นำเอาวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญตามอย่างในอดีตนำมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยใช้กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญในสภาวะปัจจุบัน ซึ่งเป็นกระบวนการในการส่งผ่านความรู้ ความเชื่อทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ปัจจัยหลักที่เป็นองค์ประกอบในการถ่ายทอดความรู้ของกระบวนการถ่ายทอดตามระบบความเชื่อ ในการนับถือผี คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้แก่บุตรหลานในตระกูลผี หรือให้กับผู้ประกอบพิธีกรรมและให้ความรู้กับบุคคลภายนอกทั่วไป โดยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มบุคคลคือ กลุ่มของต้นผีหรือผู้รู้ของครัวเรือน และกลุ่มที่สองคือกลุ่มของผู้นำด้านจิตวิญญาณสูงสุดของชุมชน ได้แก่ ไต้ง หรือคนทรง โดยในส่วนของผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในเขตชุมชนบ้านคงคาเหนือได้แก่ชาวไทยเชื้อสายรามัญคงคาเหนือทุกคน ที่เกิดมาเป็นลูกหลานในตระกูลผีมอญทุกตระกูล

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีดังที่ยกมากล่าวมานั้นพบว่าเป็นการกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความขลังของผีบรรพบุรุษโดยมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษสามารถดลบันดาลให้เกิดความสุขสมหวังได้ ขณะเดียวกันก็มีบทลงโทษให้กับผู้ที่ไม่ให้การนับถือไม่เคารพเช่นไหว้ ทำผิดกฎข้อตกลงอย่างชัดเจน นอกจากนี้งานวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบถึงกระบวนการ ขั้นตอนและรูปแบบการสืบทอดและผู้สืบทอดทางความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ และที่สำคัญทำให้ทราบว่าบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในการสืบทอดทางความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นไปในลักษณะการสืบทอดทางสายเลือดมากกว่าการคัดเลือกมาดำรงตำแหน่ง

สำหรับการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงนั้นมีลักษณะทางความเชื่อและพิธีกรรมเช่นไหว้ใกล้เคียงกับงานที่ยกมากล่าวอ้าง แต่สิ่งหนึ่งที่กลุ่มลาวครั้งแตกต่างจากกลุ่มที่กล่าวมาคือ ลักษณะเฉพาะทางความเชื่อ คือผีที่ชาวลาวครั้งให้การนับถือนั้นเรียกว่าผีบรรพบุรุษซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายผีเจ้านายและฝ่ายผีเทวดา ซึ่งมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญต่างกัน กล่าวคือผีเจ้านายจะมีความสำคัญและถือว่าเป็นผีที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้านเพราะเชื่อว่าคุ้มครองปกปักรักษาคนทั้งหมู่บ้านมีอิทธิฤทธิ์ มีบทลงโทษที่ชัดเจน ส่วนฝ่ายผีเทวดาให้ความคุ้มครองได้เฉพาะผู้ที่อยู่ในตระกูลที่นับถือผีเดียวกันและมีการสืบทอดเพื่อการคงอยู่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น มีอิทธิฤทธิ์และบทลงโทษที่ชัดเจนเช่นเดียวกัน ส่วนนี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะได้

นำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมให้กับเอกสารที่กล่าวอ้างมีความหลากหลาย ความสมบูรณ์เพิ่มในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีมากขึ้น

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวลาวในหัวเมืองชั้นใน บังอร ปิยะพันธุ์ (2529) ศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของชาวลาวเข้ามาตั้งชุมชนในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่า ชาวลาวย้ายถิ่นเข้ามายังหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีทั้งชาวลา จากหัวเมืองล้านนา ชาวลาวพุงคำจากเมืองเชียงแสน ลาวทรงดำหัวเมืองลาวลาวอาสาปากน้ำจากเมืองนครพนม ลาวภูครั้งมาจากเมืองภูครั้งซึ่งเป็นหัวเมืองอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองนครชัยศรี มีชาวลาวเวียงจันทน์บ้างเล็กน้อย

หัวเมืองลาวที่ปัจจุบันคือประเทศลาวและบริเวณภาคอีสานของไทย สาเหตุของการย้ายถิ่นเป็นเพราะผลกระทบจากสงครามที่เกิดขึ้น ระหว่างไทยกับราชอาณาจักรเวียงจันทน์ พม่าและญวน ลักษณะการย้ายถิ่นเป็นแบบถูกกวาดต้อนเข้ามามากกว่าการอพยพเข้ามาเอง พระมหากษัตริย์ได้ทรงโปรดให้ส่งชาวลาวไปตั้งถิ่นฐานเรือนอยู่ในเมืองต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองชั้นใน

อุบล ลีสุวรรณ (2537) ศึกษา ทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2453 โดยมุ่งศึกษาทศนะสาเหตุการปรับเปลี่ยนท่าที วิธีการตลอดจนผลการปรับเปลี่ยนทศนะท่าทีของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ผลการศึกษาพบว่า ทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325-2394 เป็นไปในลักษณะที่ “ลาว” ด้อยกว่า “ไทย” เนื่องจากลาวอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367-2394) ทศนะผู้ปกครองไทยกับลาว ได้ปรับเปลี่ยนเป็นความชิงชัง รังเกียจ สืบเนื่องจากการก่อกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ผู้ปกครองไทยต่างรับรู้ในพฤติกรรมของลาวในลักษณะที่ลาวเป็นผู้คิดคดทรยศเป็นกบฏต่อไทย ความชิงชังและความรู้สึกเหยียดในลักษณะที่ ลาว เป็น “ข้า” ไทย เป็น “เจ้านาย” เพิ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ทศนะของผู้ปกครองไทยกับ “ลาว” ได้ปรับเปลี่ยนอีกครั้งอันเป็นผลมาจากภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสและมีผลทำให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและมีท่าทีจะขยายเข้าครอบครองดินแดนในภาคอีสานและภาคเหนือของไทย โดยวิธีการปฏิรูปประเทศและการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทย วมกันของคนในชาติโดยเฉพาะประชาชนในภาคอีสานและภาคเหนือ

ผลจากการปรับเปลี่ยนทศนะและท่าทีของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ดูเหมือนจะประสบความสำเร็จอย่างงดงาม แต่เป็นด้านการเมืองการปกครองเท่านั้น ทางด้านสังคมผู้คนได้รับขนานนามว่า “ลาว” และ “ไทย” ต่างมีทศนะของความแตกต่างคนละกลุ่มไม่ใช่พวกเดียวกัน ดังนั้นความพยายามที่จะอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไทย-ลาวและการปรับเปลี่ยนทศนะท่าทีที่มีต่อคำว่า “ลาว” จึงเป็นความจำเป็นทางการเมืองการปกครองเท่านั้น

สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ (2541) กล่าวถึงความขัดแย้งในประเทศลาวก่อนตกเป็นประเทศราชของไทยใน ค.ศ. 1779 ว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นจากความอ่อนแอของลาว 3 ระดับคือ 1. ความขัดแย้งในก๊กเดียวกัน เป็นระดับที่มีมากที่สุด 2. ความขัดแย้งระหว่างก๊ก ระหว่างเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง 3. ความขัดแย้งระหว่างประเทศ ลาวกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งมักเกิดจากความขัดแย้งระหว่างก๊กหลวงพระบางกับเวียงจันทน์ เมื่อเวียงจันทน์สู้ไม่ได้ก็มักจะไปตั้งประเทศอื่น ๆ มาช่วยนาน ๆ จะดึงไทยไปช่วยสักที สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน เกิดความขัดแย้งระหว่างก๊กเวียงจันทน์และก๊กพระตาพระวอ ก๊กหลังดึงไทยไปช่วยทำให้ลาวทั้งประเทศตกเป็นประเทศราชของไทย

อีวานส์ แกรนท์ (2549) กล่าวในหนังสือ “กว่าจะมาเป็นลาว” ถึงเรื่องการจัดระบบทางสังคมของชาวไท (คน) ที่นอกเหนือไปจากการจัดโดยระบบของสังคมไทยด้วยการรวมตัวรวมกลุ่มกันเป็นหมู่บ้าน เมืองเล็ก ๆ รวมตัวกันขึ้นเป็นเมืองใหญ่ แต่สิ่งที่ขนานไปกับโครงสร้างทางสังคมและการเมืองในสมัยนั้น ได้แก่ลำดับชั้นของผีหรือพระภูมิเจ้าที่ พระภูมิของบ้านเรือนต่าง ๆ สวามิภักดิ์อยู่กับพระภูมิของเมืองหรือหรือผีเมือง พระภูมิชั้นสูงเหล่านี้จะถูกอัญเชิญมาในพิธีสำคัญ ๆ ปีละครั้ง เข้าเมือง จะมีผีที่คอยปกป้องรักษาเฉพาะตัว ได้แก่ “หลักเมือง” ซึ่งสถิตอยู่ในไม้หลัก ที่มักจะตั้งอยู่นอกเรือนของเจ้าเมือง และจะมีการถวายเครื่องเซ่นสรวงเช่นกันหากเจ้าเมืองตายหรือถูกฆ่า หลักเมืองของเจ้าเมืองคนเก่าก็จะถูกเจ้าเมืองคนใหม่ดองออกไป เพราะเจ้าเมืองคนใหม่ก็จะมีหลักเมืองที่มีอานุภาพปาฏิหาริย์เป็นของตนเอง ทำนองที่ว่า “อิทธิฤทธิ์” ของเจ้าเมืองคนเก่าตายไปพร้อมกับตัว ลักษณะพิเศษหลาย ๆ หลายประการ ด้านวัฒนธรรมของชาวไทก็ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ในระหว่างการอพยพย้ายถิ่นเพราะได้รับเอาพิธีกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มที่อยู่ร่วมกันมาใช้และได้คิดค้นธรรมเนียมทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้น โดยหยิบยืมส่วนประกอบของพิธีกรรมของหลายกลุ่มมาผสมผสานกัน

เอกสารเกี่ยวกับการอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวลาวในหัวเมืองชั้นในที่ขมมากล่าวอ้างนั้น ทำให้ทราบถึงประวัติ ความเป็นมาและเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว การทำสงครามระหว่างประเทศไทยกับประเทศใกล้เคียง มูลเหตุการณืทำสงครามระหว่างไทยกับลาว เบื้องหลังเกี่ยวกับการอพยพ การปกครอง การควบคุมดูแลคนลาวที่เป็น ไปอย่างเข้มงวด รวมถึงทำให้ทราบว่า การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ยังเป็นการนำเอาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมติดตัวมาด้วย

เกรกกล่าวถึงการอพยพดังกล่าวทำให้ทราบว่า ลาวครั้งเป็นกลุ่มที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทางสงครามเช่นเดียวกับลาวกลุ่มอื่น เช่นกัน รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รวมถึงวิถีความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีปรากฏหลักฐานน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประวัติลาวกลุ่มอื่น ๆ ที่กวาดต้อนมาพร้อมกัน เช่น ลาวโซ่ง ลาวพวน ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่

พื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะลาวครั้งที่ด่าบล้วยด้วนไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรถึง การอพยพตั้งถิ่นฐาน มีเพียงชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏชื่อเรียกเป็นภาษาลาว เช่น บ้านหนองฮวก (ดอนรวก) มีเพียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชน จึงทำให้ขาดข้อมูลเบื้องต้นที่จะมา ประกอบการศึกษาในเรื่องดังกล่าวของกลุ่มลาวครั้งให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับลาวครั้ง

เอมอร เชาว์สวน (2537) ศึกษาเปรียบเทียบคำศัพท์ภาษาลาวในจังหวัดนครปฐมและ ภาษาลาวในแขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นการศึกษาภาษา ลาวที่พูดในถิ่นต่าง ๆ 5 ถิ่น ในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย ลาวครั้ง ลาวใต้ ลาวเวียงและลาวโขง พบว่า ภาษาลาวครั้ง ลาวใต้และภาษาลาวเวียงแต่ละถิ่นใช้ศัพท์แตกต่างจากภาษาอื่น ๆ ทั้ง 4 ถิ่น ในจำนวนที่ใกล้เคียงกันและใช้แตกต่างเพียงเล็กน้อย ความแตกต่างดังกล่าวอาจจะแสดงให้เห็นว่า ภาษาลาวครั้ง ภาษาลาวใต้และภาษาลาวเวียง เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กัน ถ้าดูจากถิ่นที่อพยพมา แต่ครั้งดั้งเดิม กลุ่มนี้ได้อพยพมาจากแถบหลวงพระบาง เวียงจันทน์ หรือในแถบจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็น ถิ่นที่พูดภาษาใกล้เคียงกันหรือมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ใกล้ชิดกัน หรือถิ่นที่อยู่ปัจจุบันใน จังหวัดนครปฐม ลาวครั้ง ลาวใต้และลาวเวียงก็คบหาสมาคมกันมากกว่าลาวโขง กลุ่มลาวโขงนั้น มีหลักฐานว่าได้อพยพมาจากประเทศลาว บริเวณที่อยู่ใกล้เคียงจีนและเวียดนาม ซึ่งเป็นไปได้ว่า ศัพท์ที่ใช้จะแตกต่างจาก 3 กลุ่ม ดังกล่าว สำหรับภาษาลาวแขวงบ่อแก้วนั้นเห็นว่าเสียงจะคล้ายคลึง กับภาษาลาวครั้งแต่การใช้ศัพท์ก็แตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะภูมิประเทศที่อยู่ ห่างไกลกัน จึงเป็นอิทธิพลหนึ่งที่ทำให้มีการใช้ศัพท์ที่แตกต่างกันไปได้

สิริวัฒน์ คำวันสา (2529) ศึกษาเรื่อง “โครงการลุ่มน้ำท่าจีน: ภาษาและวรรณกรรม จังหวัด สุพรรณบุรี” ได้สืบค้นประวัติความเป็นมาของลาวครั้งจากปากคำของชาวลาวครั้ง ที่จังหวัด สุพรรณบุรี หลายคนเชื่อว่าบรรพบุรุษของเขามืออยู่ในประเทศลาวนั้นเคยมีอาชีพเลี้ยงครั่ง เก็บครั่ง เป็นสินค้า แต่มีคนแก่และนักวิชาการหลายคนให้ข้อคิดเห็นที่น่าฟังและเห็นไปได้มากคือ คนเหล่านี้ เคยอยู่ที่ภูมิจึง ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของหลวงพระบาง ภูเขาภูมิจึงจะมีลักษณะคล้ายระฆัง จากนั้นก็ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็นระลอกและสืบหาพวกที่พูดภาษาเดียวกัน เหตุผลที่ น่าเชื่อถือคือ

1. ภาษาลาวครั้ง ออกสำเนียงคล้าย ๆ ภาษาของประชากรชาวจังหวัดเลย และจังหวัด เพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นสายหลวงพระบาง

2. เรื่อง วรรณยุกต์ เสียงสามัญออกอำรรต่ำของภาษาไทยพวกลาวจะออกเป็นเสียงตรี ยกเว้นสะกดด้วยแม่ กค กบ พวกลาวเรียกตัวเองว่าลาวภูมิจึง คนไทยคิดว่าหมายถึงครั้งเลยเรียกว่า ลาวครั้ง เช่นเดียวกับลาวไส้ดำ (ไทดำ) เพราะชอบแต่งตัวด้วยกางเกงดำจึงน่าจะเชื่อว่ลาวกลุ่มนี้

มิใช่มีอาชีพเลี้ยงครั่ง คงมาจากภูมิงมากกว่า

สุธิดา ยากร และพุดตาน จันทรางกูร (2552) ศึกษาการปรับตัวในการใช้ประโยชน์ที่ว่างที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต โดยมุ่งเน้นเรื่องการหาความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตที่สะท้อนสู่ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่ทำให้เห็นถึงการแปรเปลี่ยนและปรับใช้พื้นที่ว่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมในบริบทใหม่ ตลอดจนความแปรเปลี่ยนและปัจจัยที่ส่งผลต่อความแปรเปลี่ยนของที่ว่าง และการระบุลักษณะของที่ว่างในชุมชนลาวครั้ง โดยใช้พื้นที่ชุมชนลาวครั้งบ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาทเป็นหลัก โดยเปรียบเทียบกับชุมชนพื้นถิ่นแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าการโยกย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่และกระแสวัฒนธรรมหลักมิได้ทำให้วัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งสูญหายไปเสียทั้งหมด วิถีชีวิตดั้งเดิมและภูมิปัญญาที่มากับที่ว่างของชาวลาวครั้งสะท้อนให้เห็นได้ผ่านองค์ประกอบเชิงกายภาพของหมู่บ้านและกลุ่มเรือนในระบบครอบครัวขยาย อย่างไรก็ตามปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมในบริบทใหญ่ของประเทศไทยมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง การปรับเปลี่ยนเชิงนโยบายและการพัฒนาของรัฐทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในการทำมาหากินและรูปแบบประเพณีอันส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนของที่ว่างในหลายระดับตั้งแต่พื้นที่ภายในเรือนและใต้ถุนบ้าน ที่ว่างภายนอกและพื้นที่ว่างระหว่างเรือนไปจนถึงที่ว่างสาธารณะในระดับผังหมู่บ้านซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่องค์ประกอบทางกายภาพ บทบาทหน้าที่ การใช้ประโยชน์คุณค่าและความหมายของที่ว่าง

พระสยาม กาฬภักดี (2549) ศึกษาเรื่อง “ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวลาวครั้งบ้านบ่อกรูและบ้านทุ่งกฐิน ตำบลบ่อกรู อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี” ได้ศึกษาความเชื่อของชาวลาวครั้งบ้านบ่อกรูและบ้านทุ่งกฐินผลการวิจัยพบว่าชาวลาวครั้งบ้านบ่อกรูและบ้านทุ่งกฐินมีความเชื่อแบบดั้งเดิมในเรื่องขวัญ ผี และวิญญาณ มีการสะเดาะเคราะห์ การเลี้ยงผี เทวดาและการเลี้ยงผีเจ้านายอันเป็นวิญญาณเจ้านายของชาวลาวครั้งที่ศาลเจ้าพ่อคงไ้มังงามซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่สิงสถิตอยู่ของวิญญาณหรือผีเจ้านาย ซึ่งจะคอยปกป้องรักษาให้คนในหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข นอกจากนั้นชาวลาวครั้งยังมีความเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง โดยเฉพาะในเรื่องกฎแห่งกรรม นรก สวรรค์ บุญ บาปและชาตินี้ชาติหน้า จึงมีการทำบุญให้ทานและการรักษาศีล อันก่อให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมที่ประชาชนในหมู่บ้านทั้งสองยึดถือไว้เป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

วีร วัฒน ารายน (2548) ศึกษาเรื่อง “ความมีตัวตนของผีในวัฒนธรรมลาวครั้งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับผีในบ้านโลกจะมีความเชื่อหลัก ๆ ที่เป็นศูนย์กลางของทุก ๆ

ความเชื่อก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย และผีเทวดา ความเชื่อทั้งสองแบบจะมีทั้งหลักปฏิบัติและข้อห้ามกระทำ ทั้งสองส่วนนี้จะส่วนต่อชีวิตประจำวันของชาวลาวครั้งบ้านโลก ซึ่งจะแสดงออกในทางกายภาพไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว เช่น เรือนหรือพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ โดยแบ่งกลุ่มอายุของเรือนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเรือนที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป กลุ่มเรือนที่มีอายุระหว่าง 30-69 ปี และกลุ่มเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 29 ปี ลงมา เพื่อจำแนกลักษณะเด่นในแต่ละกลุ่มอายุทั้งในด้านกายภาพและความเชื่อ นอกจากนี้ยังเน้นในเรื่องของความเชื่อที่แฝงอยู่ตามที่แตกต่างกัน ทั้งผิงหมู่บ้าน ผิงบริเวณบ้าน และสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เกี่ยวกับผี

คะนิงนุช มียะบุญ (2537) ศึกษาเรื่อง “การปรับตัวต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงของลาวครั้งบ้านโลก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนระดับหมู่บ้าน ซึ่งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ในช่วงเวลาต่อมาด้วยกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมผลักดันให้ผู้คนในชุมชนปรับตัวไปในทิศทางต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านอาชีพทำให้เกิดอาชีพใหม่เพิ่มขึ้นมากมาย จากการศึกษาพบว่า ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ สมาชิกรับเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชนหลายอย่าง ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมวัฒนธรรมบ้านโลก สิ่งใหม่เหล่านี้บางสิ่งได้รับไว้อย่างถาวร บางสิ่งบางอย่างได้ยกเลิกไป การเปลี่ยนแปลงในสังคมบ้านโลกเห็นได้ชัดเจนในทางรูปธรรม แต่ทางนามธรรมยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงเนื้อหาความสำคัญในกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนเดียวกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นของชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

เอกสารแคะงานวิจัยดังกล่าว มีการกล่าวถึงลาวครั้งในลักษณะของการเคลื่อนย้ายอพยพ การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน และการทอผ้าซึ่งเป็นอาชีพที่ได้รับติดตัวมาจากเมืองเดิมก่อนการอพยพซึ่งเอกสารกล่าวว่าแถบเมืองหลวงพระบาง เอกสาร และงานวิจัยหลายเล่มมุ่งกล่าวถึงเรื่องภาษาเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากลาวครั้งยังคงใช้ภาษาถิ่นเดิมสื่อสารอยู่ในปัจจุบันและมีส่วนคล้ายกับกลุ่มลาวสายเมืองหลวงพระบาง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงลักษณะ รูปแบบ การสร้างบ้านเรือนของกลุ่มลาวครั้งที่ยังคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของนับถือ

เอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดยังไม่ปรากฏเอกสารงานเขียนเล่มใดที่กล่าวถึงเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างละเอียด โดยเฉพาะ มีเพียงบางเล่มกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวเพียงเล็กน้อย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการนับถือและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษนั้นถือว่าเป็นหัวใจ และเป็นศูนย์กลางในการดำรงชีวิตประจำวันของลาวครั้ง การศึกษาของผู้วิจัยจึงทำให้ขาดเอกสารข้อมูลเฉพาะที่จะมาสนับสนุน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมโดยตรงและเก็บซ้ำ ๆ 2-3 ปีติดต่อกัน โดยเฉพาะ พิธีเลี้ยงผีเจ้านาย และผีเทวดา

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจะช่วยให้การศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง มีข้อมูลหลากหลายทั้งประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคปัจจุบัน การนับถือผีและประกอบพิธีกรรมยังคงมีบทบาทและทำหน้าที่เสมือนกฎหมายชาวบ้านสะท้อนภาพในความเชื่อเรื่องผี ของสังคมมนุษย์ที่ยังสืบทอด ปรากฏอยู่ในยุคปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ระบบความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในสังคมสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง (ครั้ง)อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐมเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการดำเนินการวิจัยดังกล่าวจะพิจารณาหัวข้อเกี่ยวกับ รูปแบบวิธีการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Gathering data)
 2. การตรวจสอบข้อมูล (Triangulate)
 3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)
1. การเก็บข้อมูล การวิจัยครั้งนี้จะเก็บข้อมูลด้วย 4 วิธีการ คือ
 - 1.1 การศึกษาจากเอกสาร

เอกสารชั้นต้น (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารชั้นต้นที่สำคัญไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น พงศาวดารเหตุการณ์เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์สมัยต้นรัตนโกสินทร์เกิดการกวาดต้อนผู้คนซึ่งเป็นเชลยศึกมาไว้หัวเมืองชั้นใน ซึ่งปรากฏข้อความที่กล่าวถึงการกวาดต้อนกลุ่มคนลาวหลายสาขา ในจำนวนนั้นมีกลุ่มลาวครั้งด้วยเป็นต้น หนังสือ ภาพถ่าย แหล่งโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงเอกสารจากทางราชการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมการนับถือผี การสืบทอดเพื่อการดำรงอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ระบบสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เอกสารชั้นรอง (Secondary data) เป็นเอกสาร ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วในระดับหนึ่งเพื่อช่วยให้การวิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ เช่น เอกสารตำรา บทความงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มลาวครั้ง ระบบการนับถือผี ความเชื่อ พิธีกรรม การสืบทอด สังคมไทยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นต้นซึ่งผู้วิจัยเข้าศึกษาและเก็บข้อมูลจากห้องสมุดของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น หอสมุดแห่งชาติ สำนักหอสมุด

มหาวิทยาลัยบูรพา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนครปฐม แหล่งเรียนรู้ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ด.หัวด้วน และการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

1.2 การวิเคราะห์ชุมชนโดยอาศัยประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history)

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์และประสบการณ์ที่ผู้บอกเล่าประสบโดยตรงหรือการบอกเล่าเรื่องที่รับรู้จากผู้มีประสบการณ์ตรงอีกต่อหนึ่งมีลักษณะของการรำลึกความหลัง (remembrance) โดยอาศัยประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) โดยใช้แนวการวิเคราะห์ชุมชน การเข้าไปพูดคุย กับกลุ่มชาวลาวครั้ง โดยเฉพาะชาวลาวครั้งที่มีอายุมากของหมู่บ้านจะเป็น ผู้อยู่ในเหตุการณ์ต่าง ๆ สามารถบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาเป็นไปของชุมชนได้เป็นอย่างดี กลุ่มกวนผู้ประกอบพิธีกรรม กลุ่มเจ้าเรือน เจ้าตัน และกลุ่มที่เป็นบุคคลสำคัญเป็นแกนนำในการประกอบพิธีกรรมทางด้านความเชื่อ สามารถนำข้อมูลในส่วนดังกล่าวมาวิเคราะห์ความเป็น ลาวครั้ง ได้อย่างเห็นภาพและเห็นภาพพจน์ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างละเอียดมากกว่าการสำรวจจาก เอกสาร

1.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก

ผู้วิจัยจะใช้การ สัมภาษณ์หลายรูปแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แตกต่างแล้วนำมาหาข้อสรุป เพื่อนำมาข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหา ข้อมูลในพื้นที่ ดังนี้

1.3.1 การสัมภาษณ์ แบบประวัติศาสตร์เป็นการสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ หรือไม่มีโครงสร้าง (Informal or Unstructured interview) ไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอน วิธีการ และลำดับ เป็นการพูดคุย เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน มีเพียงคำถามวิจัยเป็น แนวทางสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์ในลักษณะนี้ตลอดเวลา ในการเก็บข้อมูล เช่น การรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เป็นวิธีการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) มีการสนทนาระหว่างผู้ที่มีข้อมูลกับผู้ที่ต้องการทราบข้อมูล เป็นการ สัมภาษณ์แบบกลุ่มผู้รู้หรือผู้ให้ ข่าวสารสำคัญ (Key informants) และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม โดยจะเก็บข้อมูล กับบุคคลที่อยู่ในพื้นที่การศึกษาเป็นหลัก เช่น นายดิ่ง สระทองน้อย อายุ 96 ปี ซึ่งเป็นร่างทรงผี เจ้านายที่มีอาวุโสมากที่สุด ในอำเภอดอนตูม นายห่อ จวงสอน อายุ 78 ปี นายโรย ปีมณี อายุ 78 ปี ปราชญ์ชุมชนผู้ฟื้นฟูและรักษาความเป็นลาวครั้ง นายบุญเรือง ปางแสงกุล อายุ 76 ปี นางมี อินแสน อายุ 84 ปี แม่เจ้าเรือนผู้อาวุโส นายบุตร พุ่มพะยอม อายุ 76 ปี เจ้าตันอาวุโสของผู้นับถือผีเทวดา เป็นต้น แต่จะมีการคัดเลือกสัมภาษณ์บุคคลนอกพื้นที่การศึกษาแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

และความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีประกอบด้วย นายมนู สร้อยทอง นายอำเภอคอนตูม ผู้สื่อข่าวรายการโทรทัศน์ “พันแสงรุ่ง” เป็นต้น

1.3.2 สัมภาษณ์ แบบเจาะลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์หรือสนทนาแบบมีทิศทาง (Guided Conversation) ในประเด็นที่ต้องการทราบชัดเจนแน่นอน มีการกำหนดโครงสร้าง ข้อคำถาม มีกลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์เฉพาะเรียกว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลในด้านลึก ที่เป็นความนึกคิด และตรรกะความคิดของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับการนับถือผี พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ท่ามกลางกระแสสังคมสมัยใหม่ประกอบด้วย กลุ่มผู้ที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้าพ่อ กลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดา และกลุ่มชาวบ้านผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม เพื่อหาความเที่ยงตรงของข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งจะได้ข้อมูลระดับลึกในรายละเอียดดังนี้

โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) ได้แก่

1. ผู้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านาย เช่น กวนจ๋า ร่วงทรง ม้าเร็วฯ
2. ผู้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเทวดา เช่น เจ้าตันแม่เจ้าเรือน ฯ
3. ผู้นำชุมชน ชน ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองกิจการบริหารส่วนตำบล
4. กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้านายและผีเทวดา
5. กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 85 ปีขึ้นไป

โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลเฉพาะกลุ่ม (Focus-group discussion) เป็นการอภิปรายโดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลที่มีสถานภาพเดียวกัน เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ได้แก่

1. กลุ่มร่วงทรงและกลุ่มกวนจ๋า ประจำทุกหอผีเจ้านายในตำบลห้วยด้วน
2. กลุ่มเจ้าตันและแม่เจ้าเรือน ฝ่ายผีเทวดาในตำบลห้วยด้วน
3. กลุ่มม้าเร็ว ทหาร และคนรับใช้ ของกลุ่มที่นับถือผีเจ้านายและผีเทวดา
4. กลุ่มผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น
5. กลุ่มชาวบ้านผู้นับถือผี และเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นประจำของทั้งสองผี

กลุ่มบุคคลดังกล่าวประกอบด้วยผู้ที่มิใช่ ыеซึ่งอยู่ในตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ดังต่อไปนี้

ชื่อ-สกุล	สถานภาพในการให้ข้อมูล
1. นายบุญเรือง ปาแสงกุล	ผู้นำการอนุรักษ์กลุ่มลาวครั้ง

2. นายวิชัย จิระศิลป์ศาสตร์	ประธานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง
3. นางสาวกัทธิดา สามงามยา	ประธานวัฒนธรรมอำเภอคอนตูม
4. นายวิชาญ โพธิ์ด้วง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยด้วนอำเภอคอนตูม
5. นายเอกนิษฐ์ ปริสุทธิกุล	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกงลาด
6. พระครูบุญเกียรติ	เจ้าอาวาสวัดทุ่งผักกูด
7. นายสมชาติ บัวอ้อม	กำนันตำบลห้วยด้วน
8. นายพนม นาคโสมกุล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1
9. นางศักดา นราแก้ว	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
10. นายจำลอง อินแสน	ร่างทรงประจำหอผีเจ้านายในตำบลห้วยด้วน
11. นายหอมหวาน บุญมี	กวนประจำหอผีเจ้านายบ้านทุ่งผักกูด
12. นายโรย ปีมณี	กวนประจำหอผีเจ้านายบ้านทุ่งผักกูด
13. นายห่อ จวงสอน	กวนประจำหอผีเจ้านายบ้านกงลาด
14. นายสมจิต โสตา	กวนประจำหอผีเจ้านายบ้านกงลาด
15. นายมา สนทา	เจ้าต้นประจำหิ้งผีเทวดาบ้านทุ่งผักกูด
16. นางสะทอน รักจ้อย	แม่เจ้าเรือนประจำหิ้งผีเทวดา บ้านทุ่งผักกูด
17. นางแก นาคโสมกุล	แม่เจ้าเรือน ประจำหิ้งผีเทวดา บ้านทุ่งผักกูด
17. นางนวล ปิ่นท้วม	เจ้าต้นประจำหิ้งเทวดา บ้านกงลาด
18. นางกำ จงสอน	แม่เจ้าเรือนประจำหิ้งเทวดา บ้านกงลาด
19. นางมี อินแสน	แม่เจ้าเรือนประจำหิ้งเทวดา บ้านกงลาด
19. นางเนียน สิมมา	ผู้สูงอายุในตำบลห้วยด้วน (102 ปี)
20. นางจุม ดามะกุล	ผู้สูงอายุในตำบล (97 ปี)
21. นางเล็ก นาคโสมกุล	ผู้สูงอายุในตำบล (97 ปี)
22. นายเตี้ย บัวสีทอง	ผู้สูงอายุในตำบลห้วยด้วน (85 ปี)
23. นายบุตร พุ่มพะยอม	ผู้สูงอายุในตำบลห้วยด้วน (78 ปี)

1.4 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

เพื่อสืบสาวราวเรื่อง ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ทำความเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้น และหาความสัมพันธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตของกลุ่มลาวครั้งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความทันสมัยกับการคงอยู่ของการนับถือผีในสังคมปัจจุบันโดยมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) คือ การเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชน ในที่นี้ได้แก่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชาวบ้านในฐานะเป็นคนท้องถิ่น เป็นสมาชิกคนของกลุ่มร่วมใช้ชีวิต ร่วมดำเนินงานต่าง ๆ มาเป็นเวลานานพอสมควร เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการดำรงชีวิต กิจกรรมที่มีการปฏิบัติตามประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อของลาวครั้ง ในท้องถิ่น ตำบลห้วยด้วนและเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวของผู้ประกอบพิธีกรรม และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ตลอดจนการทำมาหากินรวมไปถึงเข้าใจการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ลาวโซ่ง ลาวพวน เป็นต้น

การร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีผีเจ้านาย และผีเทวดา งานบุญประจำปีต่าง ๆ ของชุมชน ให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ แน่นนอนและไม่บิดเบือนโดยอคติต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูล

1.4.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non participant observation) เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปแบบไม่เข้าร่วมกิจกรรมหรือเหตุการณ์ เพียงแต่เฝ้าดูหรือสังเกตอยู่ภายนอกกลุ่มโดยภาพรวม เช่น กิจกรรมที่มีการเชื่อมโยงกับชุมชน ที่เกิดขึ้นในรอบปี และกิจกรรมเกี่ยวกับชีวิต ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อและสภาพทางเศรษฐกิจของสังคมกลุ่มลาวครั้ง เป็นต้น

การสังเกตทั้ง 2 แบบดังกล่าวแยกเป็นหัวข้อได้ดังนี้ 1. สังเกตบริเวณและบรรยากาศทั่วไป 2. สังเกตบุคคลและพฤติกรรมของบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และ 3. สังเกตอุปกรณ์ เครื่องมือและวัสดุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

2. การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษารุ่นนี้ได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงยิ่งขึ้น ในการตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยจึงใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

2.1 การวิพากษ์ภายนอก (External appraisal) เป็นการตรวจสอบจากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับลาวครั้ง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมในขบวนการปีที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน นำมาตรวจสอบความถูกต้องเพื่อหาข้อสรุปที่แท้จริง โดยการนำเอกสารเหล่านั้นมาสอบถาม ทำความเข้าใจกับความรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติของผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธี ตลอดจนผู้รู้ผู้ชำนาญในชุมชนว่าเป็นเอกสารจริงหรือไม่

2.2 การวิพากษ์ภายใน (Internal appraisal) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เช่น การวิเคราะห์เนื้อหา ของเอกสารทางราชการและตำราวิชาการต่าง ๆ ที่นำมาประกอบเป็นองค์ความรู้ในการศึกษาว่ามีความสอดคล้อง ถูกต้อง มากน้อยแค่ไหน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation check) ใช้ตรวจสอบแหล่งข้อมูลโดย พิจารณาในเรื่องเวลาและเอกสารต่าง ๆ จากบุคคลซึ่งเปลี่ยนเวลา สถานที่และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบว่าตรงกันหรือไม่จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนเป็นภาพรวมหลังจากนั้น นำข้อมูลมารวบรวมวิเคราะห์ ที่ความหมายและอธิบายลักษณะความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่าง ๆ ตามที่ได้วางกรอบแนวคิดไว้

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation Check) โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และการสังเกตควบคุมไปกับการซักถามหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ว่าข้อมูลที่ได้ตรงกันมากน้อยเพียงใด เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล หาข้อสรุปที่ถูกต้อง โดยพิจารณาว่าได้เก็บข้อมูลในประเด็นใดไปแล้วบ้าง ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ ถูกต้องหรือยัง ในประเด็นที่ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในพื้นที่โดยได้ทำอย่างนี้จนครบถ้วนพร้อมกับตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากเอกสารประกอบด้วย เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาตรวจสอบกับข้อมูลที่เป็นจริงภายในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ตามความเป็นจริง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพที่ใช้ในงานวิจัยนี้จะเป็นการตีความ (Interoperation) หลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยมีความเชื่อว่า เหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นผลสั่งสมมาจากเหตุในอดีต (Process of cumulative causation) รวมถึงแนวคิดการนับถือผีบรรพบุรุษท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ยุคสมัยใหม่ ในการวิเคราะห์หาปัจจัยที่ทำให้การนับถือผีบรรพบุรุษยังคงมีการสืบทอดเพื่อการคงอยู่คู่ชุมชน ในยุคที่ความเจริญด้านเทคโนโลยีเข้าถึงชุมชน โดยจะมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

3.1 สรุปข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ให้อยู่ในเรื่องเดียวกัน (Category)

3.2 การตีความเพื่อจัดกลุ่มข้อมูล (Grouping) คือ แยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้อย่างเป็นระบบ แจกแจงแนวคิดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหาความสัมพันธ์แนวคิดที่เบี่ยงเบนหรือขัดแย้งกับคนส่วนใหญ่ วิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในเอกสารกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถึงระบบการนับถือผีบรรพบุรุษในสังคมลาวคั้งท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสรุปเชิงวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่ได้กำหนดไว้

3.3 การตีความในเชิงเหตุและผลภายใต้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับระบบการนับถือผีของกลุ่มลาวครั่งและระบบการนับถือผีในสังคมไทย ความเชื่อ พิธีกรรม การสืบทอดหรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงของระบบทางสังคมไปตามกาลเวลาดังแต่อดีตจนปัจจุบัน

3.4 การวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ เชื่อมโยงในเชิงเหตุและผลระหว่างตัวแปรของข้อมูลเกี่ยวกับบริบทที่ศึกษาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เช่น ประวัติหมู่บ้าน สภาพความเป็นอยู่ โครงสร้างทางสังคมภายในหมู่บ้าน ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผี ซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้าน

4 ชี้นำเสนอผลการศึกษา

ในการเสนอผลการศึกษานำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยนำข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ มาพิจารณา และอธิบายตามหลักฐานและกรอบที่ตั้งไว้